31 రోజుల్లో హిందీ నేర్చుకుందాం

కూర్పు :

ఎమ్.మాధవి, B.A.

డీలక్స్ పబ్లికేషన్స్

33-3-31, రామానాయుడు వీధి, సీతారామపురం,

విజయవాడ - 520 002. ఫోన్ : 9441 76276

వ్యక్తివాచక సర్వనామములు

ఉత్తమ పురుష ఏకవచనము :—

अहं అహం	गच्छामि గచ్ఛామి	నేను వెళ్ళుచున్నాను
अहं అహం	वदामि వదామి	నేను మాటాడుచున్నాను
अहं అహం	पठामि పఠామి	నేను చదువుచున్నాను
अहं అహం	लिखामि లిఖామి	నేను వ్రాయుచున్నాను
अहं అహం	क्रीडामि క్రీడామి	నేను ఆడుచున్నాను
अहं అహం	तिष्ठामि తిష్ఠామి	నేను నిలుచున్నాను
अहं అహం	करोमि కరోమి	నేను చేయుచున్నాను
अहं అహం	खादामि ఖాదామి	నేను తినుచున్నాను
अहं అహం	पिबामि పిబామి	నేను త్రాగుచున్నాను
अहं అహం	भवामि భవామి	నేను ఉన్నాను
अहं అహం	धावामि ధావామి	నేను పరుగిడుచున్నాను

మధ్యమ పురుష ఏకవచనము :—

त्वं త్వం	गच्छसि గచ్ఛసి	నీవు వెళ్లుచున్నావు
त्वं త్వం	वदसि వదసి	నీవు మాటాడుచున్నావు
त्वं త్వం	पठसि పఠసి	నీవు చదువుచున్నావు
त्वं త్వం	लिखसि లిఖసి	నీవు వ్రాయుచున్నావు
त्वं త్వం	क्रीडसि క్రీడసి	నీవు ఆడుచున్నావు
त्वं త్వం	तिष्ठसि తిష్ఠసి	నీవు నిలుచున్నావు
त्वं త్వం	करोषि కరోషి	నీవు చేయుచున్నావు
त्वं త్వం	खादसि ఖాదసి	నీవు తినుచున్నావు
त्वं త్వం	पिबसि పిబసి	నీవు త్రాగుచున్నావు
त्वं త్వం	भवसि భవసి	నీవు ఉన్నావు
त्वं త్వం	धावसि ధావసి	నీవు పరుగిడుచున్నావు

ప్రథమ పురుష ఏకవచనము :—

सः	गच्छति	
సః	గచ్ఛతి	అతడు వెళ్ళుచున్నాడు
सः	वदति	
సః	వదతి	అతడు మాటాడుచున్నాడు
सः	पठति	
సః	పఠతి	అతడు చదువుచున్నాడు
सः	लिखति	
సః	లిఖతి	అతడు వ్రాయుచున్నాడు
सः	क्रीडति	
సః	క్రీడతి	అతడు ఆడుచున్నాడు
सः	तिष्ठति	
సః	తిష్ఠతి	అతడు నిలుచున్నాడు
सः	करोति	
సః	కరోతి	అతడు చేయుచున్నాడు
सः	खादति	
సః	ఖాదతి	అతడు తినుచున్నాడు
सः	पिबति	
సః	పిబతి	అతడు త్రాగుచున్నాడు
सः	भवति	
సః	భవతి	అతడు ఉన్నాడు
सः	धावति	
సః	ధావతి	అతడు పరుగిడుచున్నాడు

సూచన :— ఈ వాక్యములలో 'ఆమె' అనే అర్థముగల 'సా' అనే పదమును చేర్చియు, 'అది' అనే అర్థము గల 'తత్' అనే పదమును చేర్చియు వాక్యములను రచింపుడు.

ఉత్తమ పురుష ద్వివచనము :—

आवां	गच्छावः	
ఆవాం	గచ్ఛావః	మేమిద్దరము వెళ్ళుచున్నాము
आवां	वदावः	
ఆవాం	వదావః	మేమిద్దరము మాటాడుచున్నాము
आवां	पठावः	
ఆవాం	పఠావః	మేమిద్దరము చదువుచున్నాము
आवां	लिखावः	
ఆవాం	లిఖావః	మేమిద్దరము వ్రాయుచున్నాము
आवां	क्रीडावः	
ఆవాం	క్రీడావః	మేమిద్దరము ఆడుచున్నాము
आवां	तिष्ठावः	
ఆవాం	తిష్ఠావః	మేమిద్దరము నిలుచున్నాము
आवां	कुर्वः	
ఆవాం	కుర్వః	మేమిద్దరము చేయుచున్నాము
आवां	खादावः	
ఆవాం	ఖాదావః	మేమిద్దరము తినుచున్నాము
आवां	पिबावः	
ఆవాం	పిబావః	మేమిద్దరము త్రాగుచున్నాము
आवां	भवावः	
ఆవాం	భవావః	మేమిద్దరము ఉన్నాము
आवां	धावावः	
ఆవాం	ధావావః	మేమిద్దరము పరుగిడుచున్నాము

సూచన :— మేమిద్దరము అనేచోట మనమిద్దరము అని కూడా పై వాక్యములకు అర్థము చెప్పవచ్చును.

మధ్యమ పురుష ద్వివచనము :—

युवां యువాం	गच्छथः గచ్ఛథః	మీరిద్దరు వెళ్ళుచున్నారు
युवां యువాం	वदथः వదథః	మీరిద్దరు మాటాడుచున్నారు
युवां యువాం	पठथः పఠథః	మీరిద్దరు చదువుచున్నారు
युवां యువాం	लिखथः లిఖథః	మీరిద్దరు వ్రాయుచున్నారు
युवां యువాం	क्रीडथः క్రీడథః	మీరిద్దరు ఆడుచున్నారు
युवां యువాం	तिष्ठथः తిష్ఠథః	మీరిద్దరు నిలచుచున్నారు
युवां యువాం	कुरुथः కురుథః	మీరిద్దరు చేయుచున్నారు
युवां యువాం	खादथः ఖాదథః	మీరిద్దరు తినుచున్నారు
युवां యువాం	पिबथः పిబథః	మీరిద్దరు త్రాగుచున్నారు
युवां యువాం	भवथः భవథః	మీరిద్దరు ఉన్నారు
युवां యువాం	धावथः ధావథః	మీరిద్దరు పరుగిడుచున్నారు

ప్రథమ పురుష ద్వివచనము :—

तौ తౌ	गच्छतः గచ్ఛతః	వారిద్దరు వెళ్ళుచున్నారు
तौ తౌ	वदतः వదతః	వారిద్దరు మాటాడుచున్నారు
तौ తౌ	पठतः పఠతః	వారిద్దరు చదువుచున్నారు
तौ తౌ	लिखतः లిఖతః	వారిద్దరు వ్రాయుచున్నారు
तौ తౌ	क्रीडतः క్రీడతః	వారిద్దరు ఆడుచున్నారు
तौ తౌ	तिष्ठतः తిష్ఠతః	వారిద్దరు నిలచుచున్నారు
तौ తౌ	कुरुतः కురుతః	వారిద్దరు చేయుచున్నారు
तौ తౌ	खादतः ఖాదతః	వారిద్దరు తినుచున్నారు
तौ తౌ	पिबतः పిబతః	వారిద్దరు త్రాగుచున్నారు
तौ తౌ	भवतः భవతః	వారిద్దరు ఉన్నారు
तौ తౌ	धावतः ధావతః	వారిద్దరు పరుగిడుచున్నారు

ఉత్తమ పురుష బహువచనము :—

वयं వయం	गच्छामः గచ్ఛామః	మేము వెళ్లుచున్నాము
वयं వయం	वदामः వదామః	మేము మాటాడుచున్నాము
वयं వయం	पठामः పఠామః	మేము చదువుచున్నాము
वयं వయం	लिखामः లిఖామః	మేము వ్రాయుచున్నాము
वयं వయం	क्रीडामः క్రీడామః	మేము ఆడుచున్నాము
वयं వయం	तिष्ठामः తిష్ఠామః	మేము నిలుచుచున్నాము
वयं వయం	कुर्मः కుర్మః	మేము చేయుచున్నాము
वयं వయం	खादामः ఖాదామః	మేము తినుచున్నాము
वयं వయం	पिबामः పిబామః	మేము త్రాగుచున్నాము
वयं వయం	भवामः భవామః	మేము ఉన్నాము
वयं వయం	धावामः ధావామః	మేము పరుగిడుచున్నాము

మధ్యమ పురుష బహువచనము :—

यूयं యూయం	गच्छथ గచ్ఛథ	మీరు వెళ్ళుచున్నారు
यूयं యూయం	वदथ వదథ	మీరు మాటాడుచున్నారు
यूयं యూయం	पठथ పఠథ	మీరు చదువుచున్నారు
यूयं యూయం	लिखथ లిఖథ	మీరు వ్రాయుచున్నారు
यूयं యూయం	क्रीडथ క్రీడథ	మీరు ఆడుచున్నారు
यूयं యూయం	तिष्ठथ తిష్ఠథ	మీరు నిలుచున్నారు
यूयं యూయం	कुरुथ కురుథ	మీరు చేయుచున్నారు
यूयं యూయం	खादथ ఖాదథ	మీరు తినుచున్నారు
यूयं యూయం	पिबथ పిబథ	మీరు త్రాగుచున్నారు
यूयं యూయం	भवथ భవథ	మీరు ఉన్నారు
यूयं యూయం	धावथ ధావథ	మీరు పరుగిడుచున్నారు

ప్రథమ పురుష బహువచనము :—

ते गच्छन्ति తే గచ్ఛన్తి		వారు వెళ్ళుచున్నారు
ते वदन्ति తే వదన్తి		వారు మాటాడుచున్నారు
ते पठन्ति తే పఠన్తి		వారు చదువుచున్నారు
ते लिखन्ति తే లిఖన్తి		వారు వ్రాయుచున్నారు
ते क्रीडन्ति తే క్రీడన్తి		వారు ఆడుచున్నారు
ते तिष्ठन्ति తే తిష్ఠన్తి		వారు నిలుచుచున్నారు
ते कुर्वन्ति తే కుర్వన్తి		వారు చేయుచున్నారు
ते खादन्ति తే ఖాదన్తి		వారు తినుచున్నారు
ते पिबन्ति తే పిబన్తి		వారు త్రాగుచున్నారు
ते भवन्ति తే భవన్తి		వారు ఉన్నారు
ते धावन्ति తే ధావన్తి		వారు పరుగిడుచున్నారు

ప్రశ్నార్థక సర్వనామములు

मकारान्तः पुंलिंगः 'किम्' शब्दः

మకారాంతః పుంలింగః 'కిం' శబ్దః

	ఏ. వ.	ద్వి. వ.	బ. వ.	ఏ. వ. అ
1.	कः కః	कौ కౌ	के కే	ఎవడు?
2.	कं కం	कौ కౌ	कान् కాన్	ఎవనిని?
3.	केन కేన	काभ्यां కాభ్యాం	कैः కైః	ఎవనిచేత/తో
4.	कस्मै కస్మై	काभ्यां కాభ్యాం	केभ्यः కేభ్యః	ఎవనికొఱకు/కై
5.	कस्मात् కస్మాత్	काभ्यां కాభ్యాం	केभ्यः కేభ్యః	ఎవనివలన/కంటె
6.	कस्य కస్య	कयोः కయోః	केषां కేషాం	ఎవనియొక్క/కి
7.	कस्मिन् కస్మిన్	कयोः కయోః	केषु కేషు	ఎవనియందు

मकारान्तः स्त्रीलिंगः 'किम्' शब्दः

మకారాంతః స్త్రీలింగః 'కిం' శబ్దః

	ఏ. వ.	ద్వి. వ.	బ. వ.	ఏ. వ. అ.
1.	का	के	काः	
	కా	కే	కాః	ఎవతె
2.	कां	के	काः	
	కాం	కే	కాః	ఎవతెను
3.	कया	काभ्यां	काभिः	
	కయా	కాభ్యాం	కాభిః	ఎవతెచేత/తో
4.	कस्यै	काभ्यां	काभ्यः	
	కస్యై	కాభ్యాం	కాభ్యః	ఎవతెకొఱకు/కై
5.	कस्याः	काभ्यां	काभ्यः	
	కస్యాః	కాభ్యాం	కాభ్యః	ఎవతెవలన/కంటె
6.	कस्याः	कयोः	कासां	
	కస్యాః	కయోః	కాసాం	ఎవతెయొక్క/కు
7.	कस्यां	कयोः	कासु	
	కస్యాం	కయోః	కాసు	ఎవతెయందు

मकारान्त नपुंसकलिंगः 'किम्' शब्दः

మకారాంత నపుంసకలింగః 'కిం' శబ్దః

	ఏ. వ.	ద్వి. వ.	బ. వ.	ఏ. వ. అర్థము
1.	किम्	के	कानि	
	కిమ్	కే	కాని	ఏది
2.	किम्	के	कानि	
	కిమ్	కే	కాని	దేనిని
3.	केन	काभ्यां	कैः	
	కేన	కాభ్యాం	కైః	దేనిచేత/తో
4.	कस्मै	काभ्यां	केभ्यः	
	కస్మై	కాభ్యాం	కేభ్యః	దేనికొఱకు/కై
5.	कस्मात्	काभ्यां	केभ्यः	
	కస్మాత్	కాభ్యాం	కేభ్యః	దేనివలన/కంటె
6.	कस्य	कयोः	केषाम्	
	కస్య	కయోః	కేషాం	దేనికి/యొక్క
7.	कस्मिन्	कयोः	केषु	
	కస్మిన్	కయోః	కేషు	దేనియందు

గమనిక:— ఈ శబ్దమునకు ప్రథమా ద్వితీయా విభక్తుల యందు రూపములు ఒకే విధముగా ఉండును. సందర్భమును బట్టి అర్థము చెప్పుకోవలెను.

అనిశ్చితవాచక సర్వనామములు

సంస్కృత భాషలో 'किम्' అనే సర్వనామ శబ్దానికి चित्, चन, अपि అనే ప్రత్యయాలలో ఒకదానిని చేర్చుటవలన కొన్ని అనిశ్చితవాచక సర్వనామ శబ్దాలు ఏర్పడును. ఆ శబ్దాలకు విశేష్యంగా వచ్చే నామవాచకాలకున్న లింగ-విభక్తి-వచనాలే వచ్చును.

పుంలింగము :

कः	+	चित्	=	कश्चित्	ఒకానొకడు (పురుషుడు)
కః	+	చిత్	=	కశ్చిత్	
कः	+	चन	=	कश्चन	
కః	+	చన	=	కశ్చన	
कः	+	अपि	=	कोऽपि	
కః	+	అపి	=	కోఽపి	

స్త్రీలింగము :

का	+	चित्	=	काचित्	ఒకానొకతె (స్త్రీ)
కా	+	చిత్	=	కాచిత్	
का	+	चन	=	काचन	
కా	+	చన	=	కాచన	
का	+	अपि	=	कापि	
కా	+	అపి	=	కాపి	

నపుంసకలింగము :

किं	+	चित्	=	किञ्चित्	ఒకానొకటి (వస్తువు)
కిం	+	చిత్	=	కించిత్	
किं	+	चन	=	किञ्चन	
కిం	+	చన	=	కించన	
किं	+	अपि	=	किमपि	
కిం	+	అపి	=	కిమపి	

వాక్యాలలో

1. कश्चित् पुरुषः ఒకానొక పురుషుడు
2. काचित् स्त्री ఒకనొక స్త్రీ
3. किञ्चित् वनम् ఒకానొక అడవి

పుంలింగ किं శబ్ద విభక్తులతో కలిసిన चित्, चन, अपि ప్రత్యయాలు

విభక్తి	ఏ. వ.	ద్వి. వ.	బ. వ.
1.	कश्चित् కశ్చిత్	कौचित् కౌచిత్	केचित् కేచిత్
2.	कंचित् కంచిత్	कौचित् కౌచిత్	कांश्चित् కాంశ్చిత్
3.	केनचित् కేనచిత్	काभ्यांचित् కాభ్యాంచిత్	कैश्चित् కైశ్చిత్
4	कस्मैचित् కస్మైచిత్	काभ्यांचित् కాభ్యాంచిత్	केभ्यश्चित् కేభ్యశ్చిత్
5.	कस्माच्चित् కస్మాచ్చిత్	काभ्यांचित కాభ్యాంచిత్	केभ्यश्चित కేభ్యశ్చిత్
6.	कस्यचित् కస్యచిత్	कयोश्चित् కయోశ్చిత్	केषांचित् కేషాంచిత్
7.	कस्मिंश्चित् కస్మింశ్చిత్	कयोश्चित् కయోశ్చిత్	केषुचित् కేషుచిత్

సూచన: 1. పై విధంగా 'चन' ప్రత్యయమును కలిపితే कश्चन, कौचन, केचन, कंचन మొదలైన శబ్దాలు; अपि కలిపితే कोऽपि, कावपि, केऽपि, कमपि మొదలైన శబ్దాలు పుంలింగంలో ఏర్పడును.

2. స్త్రీలింగ किं శబ్దానికి పై ప్రత్యయాలు కలిపితే काचित्, कांचित्, काश्चित् మొదలైనవి; काचन, केचन, कांचन మొదలైనవి; कापि, केऽपि, का अपि, कामपि మొదలైనవి ఏర్పడును.

3. నపుంసకలింగ किं శబ్దానికి కలిపితే. किंचित्, कानिचित्; किंचन, कानिचन; किमपि, कान्यपि మొదలైన శబ్దాలు ఏర్పడును.

कालः

(కాలః)

కాలము

क्षणः	క్షణః	క్షణము
मुहूर्तः	ముహూర్తః	ముహూర్తము
अहोरात्रम्	అహోరాత్రం	పగలు-రాత్రి రేయింబవళ్లు
पक्षः	పక్షః	పక్షము
शुक्लपक्षः	శుక్లపక్షః	శుక్ల పక్షము
कृष्णपक्षः	కృష్ణపక్షః	కృష్ణ పక్షము
मासः	మాసః	మాసము
ऋतुः	ఋతుః	ఋతువు

अयनम्	అయనం	అయనము
उत्तरायणम्	ఉత్తరాయణం	ఉత్తరాయణము
दक्षिणायनम्	దక్షిణాయనం	దక్షిణాయనము
वत्सरः	వత్సరః	సంవత్సరము
प्रभातम्, प्रातः	ప్రభాతం, ప్రాతః	ఉదయకాలము (ప్రొద్దున)
सायम्	సాయం	సాయంకాలము
निशा, रात्रिः	నిశా, రాత్రిః	రేయి
अद्य	అద్య	ఇప్పుడు, ఈరోజు
श्वः	శ్వః	రేపు
ह्यः	హ్యః	నిన్న

परश्वः పరశ్వః	ఎల్లుండి
उषः ఉషః	వేకువ జామున
अधुना అధునా	ఇప్పుడు
दिवा దివా	పగలు
नक्तम् నక్తమ్	రాత్రి
दिवसः దివసః	దివసము
तिथिः తిథిః	తిథి
अमावास्या అమావాస్యా	అమావాస్య
पूर्णिमा పూర్ణిమా	పూర్ణిమా

ऋतवः
(ఋతవః)
ఋతువులు

वसन्तः వసన్తః	వసంత ఋతువు
ग्रीष्मः గ్రీష్మః	గ్రీష్మ ఋతువు
निदाघः నిదాఘః	
वर्षाः వర్షాః	వర్ష ఋతువు
प्रावृट् ప్రావృట్	
शरत् శరత్	శరదృతువు
हेमन्तः హేమన్తః	హేమన్త ఋతువు
शिशिरः శిశిరః	శిశిర ఋతువు

मासाः
(మాసాః)
మా స ము లు

चैत्रः చైత్రః	చైత్రము
वैशाखः వైశాఖః	వైశాఖము
ज्येष्ठः జ్యేష్ఠః	జ్యేష్ఠము
आषाढः ఆషాఢః	ఆషాఢము
श्रावणः శ్రావణః	శ్రావణము
भाद्रपदः భాద్రపదః	భాద్రపదము
आश्विनः ఆశ్వినః	ఆశ్వీజము
कार्तिकः కార్తికః	కార్తికము
मार्गशीर्षः మార్గశీర్షః	మార్గశిరము
पौषः పౌషః	పుష్యము
माघः మాఘః	మాఘము
फाल्गुनः ఫాల్గునః	ఫాల్గునము

वासराः
(వాసరాః)
వా ర ము లు

भानुवासरः భానువాసరః	ఆదివారము
इन्दुवासरः ఇందువాసరః	సోమవారము
भौमवासरः భౌమవాసరః	మంగళవారము
सौम्यवासरः సౌమ్యవాసరః	బుధవారము
गुरुवासरः గురువాసరః	గురువారము
शुक्रवासरः శుక్రవాసరః	శుక్రవారము
शनिवासरः శనివాసరః	శనివారము
सप्ताहः సప్తాహః	ఒకవారము (ఏడు రోజులు)

दिशः

(దిశః)

దిక్కులు

पूर्वा, प्राची పూర్వా, ప్రాచీ	తూర్పు
दक्षिणा, अवाची దక్షిణా, అవాచీ	దక్షిణము
पश्चिमा, प्रतीची పశ్చిమా, ప్రతీచీ	పడమర
उत्तरा, उदीची ఉత్తరా, ఉదీచీ	ఉత్తరము
ऐशानी ఐశానీ	ఈశాన్యమూల
आग्नेयी ఆగ్నేయీ	ఆగ్నేయమూల
नैर्ऋती నైర్ఋతీ	నైఋతిమూల
वायव्या వాయవ్యా	వాయుమూల

సూచన :— దిగ్వాచక శబ్దాలన్నీ స్త్రీ లింగంలోనే ఉంటాయి.

नवग्रहाः

(నవగ్రహాః)

నవగ్రహాలు

सूर्यः సూర్యః	సూర్యుడు
चन्द्रः చంద్రః	చంద్రుడు
कुजः కుజః	కుజుడు
बुधः బుధః	బుధుడు
गुरुः గురుః	గురువు
शुक्रः శుక్రః	శుక్రుడు
शनिः శనిః	శని
राहुः రాహుః	రాహువు
केतुः కేతుః	కేతువు

वर्णाः
(వర్ణాః)

రంగులు

शुक्लः శుక్లః	తెలుపు
नीलः నీలః	నలుపు
पीतः పీతః	పసుపు
रक्तः రక్తః	ఎఱుపు
हरितः హరితః	పచ్చ
कपिशः కపిశః	గోధుమరంగు
धूसरः ధూసరః	బూడిదరంగు
शोणः శోణః	చిక్కని ఎఱుపు
अरुणः అరుణః	కొంచెము ఎఱుపు
पाटलः పాటలః	తెలుపు మించిన ఎఱుపు

रसाः
(రసాః)

రసములు

मधुरः మధురః	తీపి
आम्लः ఆమ్లః	పులుపు
लवणः లవణః	ఉప్పు
कटुः కటుః	కారము
कषायः కషాయః	చేదు
तिक्तः తిక్తః	వగరు

आम्रस्य रसः मधुरः
ఆమ్రస్య రసః మధురః
మామిడిపండు యొక్క రసము తీయనిది

तिन्त्रिण्याः रसः आम्लः
తింత్రిణ్యాః రసః ఆమ్లః
చింతపండు యొక్క రసము పులుపు

बान्धवाः

(బాంధవాః)

బంధువులు

माता	
మాతా	తల్లి
पिता	
పితా	తండ్రి
मातामहः	
మాతామహః	తల్లికి తండ్రి (తాత)
पितामहः	
పితామహః	తండ్రికి తండ్రి (తాత)
मातामही	
మాతామహీ	తల్లికి తల్లి (అమ్మమ్మ)
पितामही	
పితామహీ	తండ్రికి తల్లి (నాన్నమ్మ)
पतिः, भर्ता	
పతిః, భర్తా	భర్త
पत्नी, भार्या	
పత్నీ, భార్యా	భార్య
पुत्रः, सुतः	
పుత్రః, సుతః	కుమారుడు

पुत्री, सुता	
పుత్రీ, సుతా	కుమార్తె
शिशुः	
శిశుః	బిడ్డ
ज्येष्ठभ्राता	
జ్యేష్ఠభ్రాతా	అన్న
ज्येष्ठभगिनी	
జ్యేష్ఠభగినీ	అక్క
कनिष्ठभ्राता	
కనిష్ఠభ్రాతా	తమ్ముడు
कनिष्ठभगिनी	
కనిష్ఠభగినీ	చెల్లెలు
मातुलः	
మాతులః	మేనమామ
मातुलानी	
మాతులానీ	మేనత్త
पितृव्यः	
పితృవ్యః	పినతండ్రి, పెదతండ్రి
पितृष्वसा	
పితృష్వసా	మేనత్త
श्वश्रूः	
శ్వశ్రూః	అత్త

श्वशुरः
శ్వశురః — మామ

श्यालः
శ్యాలః — బావమరది

ननान्दा
ననాన్దా — ఆడపడుచు

देवरः
దేవరః — భర్త తమ్ముడు

पौत्रः
పౌత్రః — పుత్రుని కొడుకు

पौत्री
పౌత్రీ — పుత్రుని కూతురు

दौहित्रः
దౌహిత్రః — కుమార్తె యొక్క కుమారుడు

दौहित्री
దౌహిత్రీ — కుమార్తె యొక్క కూతురు

भागिनेयः
భాగినేయః — మేనల్లుడు (సోదరి కొడుకు)

भगिनी
భగినీ — సోదరి

भ्राता
భ్రాతా — సోదరుడు

मनोभावाः

(మనోభావాః)

మనోభావములు

आनन्दः
ఆనందః — ఆనందము

कोपः
కోపః — కోపము

हासः
హాసః — నవ్వు

रोदनम्
రోదనం — ఏడ్పు

दुःखम्
దుఃఖమ్ — దుఃఖము

दया
దయా — దయ

विस्मयः
విస్మయః — ఆశ్చర్యము

भयम्
భయమ్ — భయము

गर्वः
గర్వః | గర్వము

लज्जा
లజ్జా | సిగ్గు

क्षान्तिः
క్షాన్తిః | ఓర్పు

असूया
అసూయా | అసూయ

कामः
కామః | ఆశ

प्रेम
ప్రేమ | ప్రేమ

इच्छा
ఇచ్ఛా | కోరిక

चिन्ता
చిన్తా | చింత (విచారము)

उत्कण्ठा
ఉత్కణ్ఠా | ఆతురత

उत्साहः
ఉత్సాహః | ఉత్సాహము

मृगाः
(మృగాః)

మృగములు

सिंहः
సింహః | సింహము

व्याघ्रः
వ్యాఘ్రః | పులి

वराहः
వరాహః | పంది

वानरः
వానరః | కోతి

भल्लूकः
భల్లూకః | ఎలుగుబంటు

महिषः
మహిషః | ఎనుబోతు

सृगालः
సృగాలః | నక్క

बिडालः	బిడాలః	పిల్లి
वृकः	వృకః	తోడేలు
हरिणः	హరిణః	జింక
शशः	శశః	కుందేలు
गजः	గజః	ఏనుగు
अश्वः	అశ్వః	గుఱ్ఱము
वृषभः	వృషభః	ఎద్దు
सारमेयः	సారమేయః	కుక్క
धेनुः	ధేనుః	ఆవు

गौः	గౌః	ఆవు
उष्ट्रः	ఉష్ట్రః	ఒంటె
गर्दभः	గర్దభః	గాడిద
अजः	అజః	మేక
वत्सः	వత్సః	దూడ
कासरः	కాసరః	(దున్న) అడవి దున్న
लुलायः	లులాయః	ఎనుబోతు
महिषी	మహిషీ	గేదె

खगाः

(ఖగాః)

పక్షులు - కీటకములు

कोकिलः, पिकः కోకిలః, పికః	కోయిల
कपोतः కపోతః	పావురము
उलूकः ఉలూకః	గ్రుడ్లగూబ
कुक्कुटः కుక్కుటః	కోడి
चटकः చటకః	పిచ్చుక
काकः కాకః	కాకి
गृध्रः గృధ్రః	గ్రద్ద

शुकः శుకః	చిలుక
बकः బకః	కొంగ
गरुडः గరుడః	గరుడపక్షి
मयूरः మయూరః	నెమలి
हंसः హంసః	హంసము
मधुपः మధుపః	తుమ్మెద
सरघा సరఘా	తేనెటీగ
मक्षिका మక్షికా	ఈగ
मशकः మశకః	దోమ
मत्कुणः మత్కుణః	నల్లి

शरीरस्य भागाः

(శరీరస్య భాగాః)

శరీర భాగములు

शरीरम्
శరీరమ్ — శరీరము

शिरः
శిరః — తల

वदनं
వదనం — ముఖము, నోరు

कण्ठः
కంఠః — గొంతు, మెడ

करः
కరః — చేయి

भुजः
భుజః — భుజము

वक्षः
వక్షః — రొమ్ము

उदरं
ఉదరం — కడుపు

नाभिः
నాభిః — బొడ్డు

ऊरुः
ఊరుః — తొడ

जानुः
జానుః — మోకాలు

अङ्गुष्ठः
అంగుష్ఠః — బొటనవ్రేలు

तर्जनी
తర్జనీ — చూపుడు వ్రేలు

मध्यमा
మధ్యమా — నడిమివ్రేలు

अनामिका
అనామికా — ఉంగరపు వ్రేలు

कनिष्ठिका
కనిష్ఠికా — చిటికెనవ్రేలు

पादः
పాదః — పాదము

नेत्रम्
నేత్రం — కన్ను

कर्णः
కర్ణః — చెవి

नासिका, नासा	నాసికా. నాసా	ముక్కు
मुखम्	ముఖమ్	ముఖము
जिह्वा	జిహ్వా	నాలుక
रसना	రసనా	నాలుక
दन्तः	దన్తః	పల్లు
अंगुली	అంగులీ	వ్రేలు
नखः	నఖః	గోరు
केशः	కేశః	వెంట్రుక
भ्रूः	భ్రూః	కనుబొమ్మ
ललाटम्	లలాటమ్	నుదురు

'వక్షః' అనునది అకారాంత శబ్దము కాదు. సకారాంత శబ్దము-వక్షః వక్షసీ వక్షాంసి—అని సకారాంత నపుంసకలింగ శబ్దముగా గ్రహించవలెను. ఇట్లే శిరః శిరసీ శిరాంసి- అని చెప్పుకోవలెను.

भूषणानि
(భూషణాని)
నగలు

भूषणम्	భూషణం	ఆభరణము
किरीटम्	కిరీటమ్	కిరీటము
चूडामणिः	చూడామణిః	శిరోరత్నము
कर्णिका, कुण्डलम्	కర్ణికా. కుండలం	చెంటుపోగు
हारः	హారః	హారము
एकावलिः	ఏకావళిః	ముత్యపుమాల
मेखला, काञ्ची	మేఖలా. కాంచీ	ఒడ్డాణము
कंकणम्	కంకణం	కడియము
अङ्गदः	అంగదః	అంగదము, భుజకీర్తి
नूपुरम्	నూపురమ్	కాలిగజ్జె (అందె)

वसनानि – प्रसाधनानि च

(వసనాని - ప్రసాధనాని చ)

వస్త్రములు-అలంకార సాధనములు

वस्त्रम् వస్త్రమ్	వస్త్రము
क्षौमम् క్షౌమమ్	పట్టు వస్త్రము
कर्पटः కర్పటః	చినుగు గుడ్డ
कम्बळः కంబళః	కంబళి
आहतम् ఆహతమ్	ఉతికినది
अनाहतम् అనాహతమ్	ఉతకనిది
दर्पणः దర్పణః	అద్దము
प्रसाधनी ప్రసాధనీ	దువ్వెన
व्यजनम् వ్యజనమ్	విసనకఱ్ఱ
कञ्चुकः కంచుకః	చొక్కా, రవిక

विकलांगाः

(వికలాంగాః)

అంగహీనులు

अन्धः అంధః	గ్రుడ్డివాడు
बधिरः బధిరః	చెవిటివాడు
विग्रः, विनसः విగ్రః, వినసః	ముక్కిడి
कुब्जः కుబ్జః	గూనివాడు
पंगुः పంగుః	కుంటివాడు
खर्वः ఖర్వః	పొట్టివాడు
मूकः మూకః	మూగవాడు

वृत्तिकराः

(వృత్తికరాః)

వృత్తులు చేయువారు

तक्षकः తక్షకః	వడ్రంగి
रजकः రజకః	చాకలి
नापितः నాపితః	మంగలి
स्वर्णकारः స్వర్ణకారః	అగసాలె (కమసాలి)
लोहकारः లోహకారః	కమ్మరి
तन्तुवायः తంతువాయః	సాలె
सौचिकः సౌచికః	దర్జీ
कुलालः కులాలః	కుమ్మరి

मालाकारः మాలాకారః	తండలల్లువాడు
चित्रकारः చిత్రకారః	చిత్రకారుడు
चर्मकारः చర్మకారః	మాదిగ
नटः నటః	నటుడు
व्याधः వ్యాధః	బోయ
वैतनिकः వైతనికః	జీతగాడు
वार्तावहः వార్తావహః	వార్తలు తెలుపువాడు
चोरः చోరః	దొంగ
किंकरः, सेवकः కింకరః, సేవకః	సేవకుడు

नवधान्यानि

[నవధాన్యాని]

నవ ధాన్యములు

गोधूमः	గోధూమః	గోధుమ
व्रीहिः	వ్రీహిః	వరిధాన్యము
आढकः	ఆఢకః	కందులు
मुद्गः	ముద్గః	పెసలు
चणकः	చణకః	సెనగలు
तिलम्	తిలమ్	నువ్వులు
माषः	మాషః	మినుములు
कुलुत्थः	కులుత్థః	ఉలవలు
राजमाषः	రాజమాషః	అలచందలు

फलानि

(ఫలాని)

పండ్లు

आम्रं	ఆమ్రం	మామిడిపండు
पनसं	పనసం	పనసపండు
नारिकेलं	నారికేలం	టెంకాయ
द्राक्षा	ద్రాక్ష	ద్రాక్ష
जम्बीरम्	జంబీరమ్	నిమ్మ
कपित्थं	కపిత్థం	వెలగ
कदली	కదలీ.	అరటి
जम्बूः	జంబూః	నేరేడు
आमलकम्	ఆమలకం	ఉసిరిక
बदरं	బదరం	రేగుపండు

लोहाः, खनिजाः च

(లోహాః, ఖనిజాః చ)

లోహములు, ఖనిజములు

सुवर्णं సువర్ణం	బంగారు
रजतं రజతం	వెండి
पित्तलं పిత్తలం	ఇత్తడి
ताम्रं తామ్రం	రాగి
अयः అయః	ఇనుము
सीसं సీసం	సీసము
कांस्यं కాంస్యం	కంచు
त्रपु త్రపు	తగరము
पारदः పారదః	పాదరసము
अभ्रकं అభ్రకం	అభ్రకము

संख्यावाचकानि

(సంఖ్యావాచకాని)

సంఖ్యావాచకములు

పుం.	స్త్రీ.	నపుం.	
एकः ఏకః	एका ఏకా	एकं ఏకం	१ ఒకటి
द्वौ ద్వౌ	द्वे ద్వే	द्वे ద్వే	२ రెండు
त्रयः త్రయః	तिस्रः తిస్రః	त्रीणि త్రీణి	३ మూడు
चत्वारः చత్వారః	चतस्रः చతస్రః	चत्वारि చత్వారి	४ నాలుగు
पञ्च పఞ్చ			५ ఐదు
षट् షట్			६ ఆరు
सप्त సప్త			७ ఏడు
अष्ट - अष्टौ అష్ట/అష్టౌ			८ ఎనిమిది
नव నవ			९ తొమ్మిది
दश దశ			१० పది

సూచన :— ఒకటి మొదలు నాలుగు వరకున్న శబ్దాలు మూడు లింగాలలోను వచ్చును.

एकादश ఏకాదశ	११ పదునొకండు
द्वादश ద్వాదశ	१२ పండ్రెండు
त्रयोदश త్రయోదశ	१३ పదమూడు
चतुर्दश చతుర్దశ	१४ పదునాల్గు
पञ्चदश పంచదశ	१५ పదునైదు
षोडश షోడశ	१६ పదునారు
सप्तदश సప్తదశ	१७ పదునేడు
अष्टादश అష్టాదశ	१८ పదునెనిమిది
नवदश నవదశ	१९ పందొమ్మిది
विंशतिः వింశతిః	२० ఇరవై

* ఇరువది, దానికి పైబడిన సంఖ్యలు ఇవన్నీ ఎప్పుడూ ఏక వచనం గానే వుంటాయి.

त्रिंशत् త్రింశత్	३० ముప్పై
चत्वारिंशत् చత్వారింశత్	४० నలభై
पञ्चाशत् పంచాశత్	५० యాభై
षष्टिः షష్టిః	६० అరవై
सप्ततिः సప్తతిః	७० డెబ్బై
अशीतिः అశీతిః	८० ఎనభై
नवतिः నవతిః	९० తొంభై
शतम् శతమ్	१०० నూరు
सहस्रम् సహస్రమ్	१००० వేయి
लक्षम् లక్షమ్	१,००,००० లక్ష
कोटिः కోటిః	१००००००० కోటి

संख्येयवाचकानि
(సంఖ్యేయవాచకాని)
సంఖ్యేయములు

పుం.	స్త్రీ.	నపుం.	
प्रथमः ప్రథమః	प्रथमा ప్రథమా	प्रथमं ప్రథమం	1-వ
द्वितीयः ద్వితీయః	द्वितीया ద్వితీయా	द्वितीयम् ద్వితీయం	2-వ
तृतीयः తృతీయః	तृतीया తృతీయా	तृतीयम् తృతీయం	3-వ
चतुर्थः చతుర్థః	चतुर्थी చతుర్థీ	चतुर्थम् చతుర్థం	4-వ
पञ्चमः పంచమః	पञ्चमी పంచమీ	पञ्चमम् పంచమమ్	5-వ
षष्ठः షష్ఠః	षष्ठी షష్ఠీ	षष्ठम् షష్ఠమ్	6-వ
सप्तमः సప్తమః	सप्तमी సప్తమీ	सप्तमम् సప్తమమ్	7-వ
अष्टमः అష్టమః	अष्टमी అష్టమీ	अष्टमम् అష్టమమ్	8-వ
नवमः నవమః	नवमी నవమీ	नवमम् నవమమ్	9-వ
दशमः దశమః	दशमी దశమీ	दशमम् దశమమ్	10-వ

एकादशः ఏకాదశః	एकादशी ఏకాదశీ	एकादशम् ఏకాదశమ్	11-వ
द्वादशः ద్వాదశః	द्वादशी ద్వాదశీ	द्वादशम् ద్వాదశమ్	12-వ
त्रयोदशः త్రయోదశః	त्रयोदशी త్రయోదశీ	त्रयोदशम् త్రయోదశమ్	13-వ
चतुर्दशः చతుర్దశః	चतुर्दशी చతుర్దశీ	चतुर्दशम् చతుర్దశమ్	14-వ
पञ्चदशः పంచదశః	पञ्चदशी పంచదశీ	पञ्चदशम् పంచదశమ్	15-వ
षोडशः షోడశః	षोडशी షోడశీ	षोडशम् షోడశమ్	16-వ
सप्तदशः సప్తదశః	सप्तदशी సప్తదశీ	सप्तदशम् సప్తదశమ్	17-వ
अष्टादशः అష్టాదశః	अष्टादशी అష్టాదశీ	अष्टादशम् అష్టాదశమ్	18-వ
नवदशः నవదశః	नवदशी నవదశీ	नवदशम् నవదశమ్	19-వ
विंशः వింశః	विंशी వింశీ	त्रिंशम् వింశమ్	20-వ

त्रिंशः త్రింశః	त्रिंशी త్రింశీ	त्रिंशम् త్రింశమ్	30-వ
चत्वारिंशः చత్వారింశః	चत्वारिंशी చత్వారింశీ	चत्वारिंशम् చత్వారింశమ్	40-వ
पंचाशः పంచాశః	पंचाशी పంచాశీ	पंचाशम् పంచాశమ్	50-వ
षष्टितमः షష్టితమః	षष्टितमी షష్టితమీ	षष्टितमम् షష్టితమమ్	60-వ
सप्ततितमः సప్తతితమః	सप्ततितमी సప్తతితమీ	सप्ततितमम् సప్తతితమమ్	70-వ
अशीतितमः అశీతితమః	अशीतितमी అశీతితమీ	अशीतितमम् అశీతితమమ్	80-వ
नवतितमः నవతితమః	नवतितमी నవతితమీ	नवतितमम् నవతితమమ్	90-వ
शततमः శతతమః	शततमी శతతమీ	शततमम् శతతమమ్	100-వ

पादम् పాదం	పాతిక
अर्धम् అర్ధమ్	సగము
पादोनम् పాదోనమ్	ముప్పాతిక
सपादैकम् సపాదైకమ్	ఒకటింపావు
सार्धैकम् సార్ధైకమ్	ఒకటిన్నర
पादोनद्वयम् పాదోనద్వయమ్	ఒకటిమ్ముప్పావు
सपादद्वयम् సపాదద్వయం	రెండుంపాతిక
सार्धद्वयम् సార్ధద్వయం	రెండున్నర
पदोनत्रयम् పాదోవత్రయం	రెండుమ్ముప్పావు

ధాతువులు-క్రియలు

ఒక చెట్టులోని కొమ్మలు, ఆకులు, ఫలములు ఇవన్నీ ఎట్లు ఆ చెట్టు కున్న వేరును (మూలాన్ని) ఆధారంగా చేసుకొని పుడుతాయో, అలాగే ఒక భాషలోని నామవాచకములు, క్రియా పదములు, క్రియా విశేషణములు, అవ్యయములు ఈలాటి భాషా భాగాలన్నీ ఒక మూల ధాతువు నుంచే రూపొందుతాయి.

సంస్కృత భాషలో ఇంచుమించు 2200 మూల ధాతువులున్నాయి. ఆ ధాతువుల నుంచే అతి విపులమైన సంస్కృత భాషా వాఙ్మయమంతా రూపొందింది.

ఈ ధాతువులు పది వర్గలుగా విభజించబడ్డాయి. ఆ వర్గలను 'వికరణములు' అని చెబుదురు. ప్రతి వర్గకు ఒక వికరణ చిహ్నం ఉంటుంది. ఆ విషయం ప్రస్తుతం అవసరంలేదు.

ఈ పుస్తకంలో నిత్య జీవితానికి అవసరమైన, ప్రసిద్ధమైన కొన్ని ధాతువులను గురించిన వివరాలను ముందు పేజీలలో చూడవచ్చు. ఈ క్రియలను బాగా అర్థం చేసుకొని కంఠస్థం చేస్తే, తృప్తికరంగా క్రియా పదాలను ప్రయోగించి వాక్యపూర్తి చేసుకోవచ్చు.

సంస్కృత ధాతువులు - వాటి విభాగములు

సంస్కృత ధాతువులు కొన్ని పరస్మై పదులవి, కొన్ని ఆత్మనే పదులవి, కొన్ని రెండూ కలిసిన ఉభయ పదులవీ మూడు రకాలుగా విభజించబడి ఉన్నాయి. అయా పదులలోని ప్రత్యయాల స్వరూపం వేరు వేరుగా ఉంటుంది.

క్రియలు ఒక్కొక్కటీ ఈ క్రింద వివరించిన రీతిగా భూత - భవిష్యద్ - వర్తమాన కాలాలను తెలుపుతుంటాయి. :—

వ.నెం.	సంస్కృతములోని పేరు	తెలుగులో	కాలము
1.	लट्	లట్	వర్తమానకాలము
2.	लङ्	లఙ్	భూతకాలము
3	लुङ्	లుఙ్	భూతకాలము
4.	लिट्	లిట్	భూతకాలము
5.	लुट्	లుట్	భవిష్యత్ కాలము
6.	लृट्	లృట్	భవిష్యత్ కాలము
7.	लृङ्	లృఙ్	భవిష్యత్ కాలము
8.	विधिलिङ्	విధిలిఙ్	విధి (ప్రేరణ)
9.	आशीर्लिङ्	ఆశీర్లిఙ్	దీవింపు
10.	लोट्	లోట్	ఆశీర్వాదము, విధి

గమనిక : ముందున్న పేజీలలో కొన్ని ధాతువులకు లట్, లఙ్, లృట్, లోట్ అనే 4 లకారాల రూపాలన్నీ ఇవ్వబడ్డాయి. అదే విధంగా తతిమ్మా ధాతువులకు కూడా రూపాలను ఊహించి ప్రయోగించవలెను.

పరస్మైపది ధాతువు

गम् (गच्छ्) – వెళ్లు

వర్తమానకాలము — లట్

	ఏ. వ.	ద్వి. వ.	బ. వ.
ప్ర. పు.	गच्छति గచ్ఛతి అతడు వెళ్ళుచున్నాడు	गच्छतः గచ్ఛతః వారిద్దరు వెళ్ళుచున్నారు	गच्छन्ति గచ్ఛన్తి వారు వెళ్లుచున్నారు
మ. పు.	गच्छसि గచ్ఛసి నీవు వెళ్ళుచున్నావు	गच्छथः గచ్ఛథః మీరిద్దరు వెళ్ళుచున్నారు	गच्छथ గచ్ఛథ మీరు వెళ్ళుచున్నారు
ఉ. పు.	गच्छामि గచ్ఛామి నేను వెళ్లుచున్నాను	गच्छावः గచ్ఛావః మేమిద్దరం వెళ్లుచున్నాము	गच्छामः గచ్ఛామః మేము వెళ్లుచున్నాము

భూత కాలము - లఙ్

ప్ర. పు.	अगच्छत् అగచ్ఛత్ అతడు వెళ్ళెను	अगच्छतां అగచ్ఛతాం వారిద్దరు వెళ్ళిరి	अगच्छन् అగచ్ఛన్ వారు వెళ్ళిరి
మ. పు.	अगच्छः అగచ్ఛః నీవు వెళ్ళితివి	अगच्छतं అగచ్ఛతం మీరిద్దరు వెళ్ళితిరి	अगच्छत అగచ్ఛత మీరు వెళ్ళితిరి
ఉ. పు.	अगच्छम् అగచ్ఛం నేను వెళ్ళితివి	अगच्छाव అగచ్ఛావ మేముద్దము వెళ్ళితిమి	अगच्छाम అగచ్ఛామ మేము వెళ్ళితిమి

భవిష్యత్కాలము - లృట్

ప్ర. పు.	गमिष्यति గమిష్యతి అతడు వెళ్ళగలడు	गमिष्यतः గమిష్యతః వారిద్దరు వెళ్ళగలరు	गमिष्यन्ति గమిష్యన్తి వారు వెళ్ళగలరు
మ. పు.	गमिष्यसि గమిష్యసి నీవు వెళ్ళగలవు	गमिष्यथः గమిష్యథః మీరిద్దరు వెళ్ళగలరు	गमिष्यथ గమిష్యథ మీరు వెళ్ళగలరు
ఉ. పు.	गमिष्यामि గమిష్యామి నేను వెళ్ళగలను	गमिष्यावः గమిష్యావః మేమిద్దరము వెళ్ళగలము	गमिष्यामः గమిష్యామః మేము వెళ్ళగలము

విధి, ఆశీర్వాదము - లోట్

ప్ర.పు.	गच्छतु,गच्छतात् గచ్ఛతు, గచ్ఛతాత్ అతను వెళ్ళుగాక	गच्छतां గచ్ఛతాం వారిద్దరు వెళ్ళుగాక	गच्छन्तु గచ్ఛన్తు వారు వెళ్లుదురుగాక
మ. పు.	गच्छ,गच्छतात् గచ్ఛ, గచ్ఛతాత్ నీవు వెళ్ళుదువుగాక	गच्छतं గచ్ఛతం మీరిద్దరు వెళ్ళుదురుగాక	गच्छत గచ్ఛత మీరు వెళ్ళుదురుగాక
ఉ. పు.	गच्छानि గచ్ఛాని నేను వెళ్ళుదునుగాక	गच्छाव గచ్ఛావ మేమిద్దరము వెళ్ళెదముగాక	गच्छाम గచ్ఛామ మేము వెళ్ళెదముగాక

स् (అస్) = ఉండు

వర్తమానకాలము — లట్

ప్ర.పు.	अस्ति అస్తి అతడు ఉన్నాడు	स्तः స్తః వారిద్దరు ఉన్నారు	सन्ति సన్తి వారు ఉన్నారు
మ.పు.	असि అసి నీవు ఉన్నావు	स्थः స్థః మీరిద్దరు ఉన్నారు	स्थ స్థ మీరు ఉన్నారు
ఉ.పు.	अस्मि అస్మి నేను ఉన్నాను	स्वः స్వః మేమిద్దరము ఉన్నాము	स्मः స్మః మేము ఉన్నాము

భూతకాలము - లఙ్

ప్ర.పు.	आसीत् ఆసీత్ అతడు ఉండెను	आस्तां ఆస్తాం వారిద్దరు ఉండిరి	आसन् ఆసన్ వారు ఉండిరి
మ.పు	आसीः ఆసీః నీవు ఉంటివి	आस्तं ఆస్తం మీరిద్దరు ఉంటిరి	आस्त ఆస్త మీరు ఉంటిరి
ఉ.పు.	आसं ఆసం నేను ఉంటివి	आस्व ఆస్వ మేమిద్దరము ఉంటిమి	आस्म ఆస్మ మేము ఉంటిమి

భవిష్యత్కాలము - ఌట్

ప్ర.పు.	भविष्यति భవిష్యతి అతడు ఉండగలడు	भविष्यतः భవిష్యతః వారిద్దరు ఉండగలరు	भविष्यन्ति భవిష్యన్తి వారు ఉండగలరు
మ.పు.	भविष्यसि భవిష్యసి నీవు ఉండగలవు	भविष्यथः భవిష్యథః మీరిద్దరు ఉండగలరు	भविष्यथ భవిష్యథ మీరు ఉండగలరు
ఉ.పు.	भविष्यामि భవిష్యామి నేను ఉండగలను	भविष्यावः భవిష్యావః మేమిద్దరం ఉండగలము	भविष्यामः భవిష్యామః మేము ఉండగలము

విధి, ఆశీర్వాదము - లోట్

ప్ర.పు.	अस्तु, स्तात् అస్తు, స్తాత్ అతడు ఉండుగాక	स्तां స్తాం వారిద్దరు ఉందురుగాక	सन्तु సన్తు వారు ఉందురుగాక
మ.పు.	एधि, स्तात् ఏధి, స్తాత్ నీవు ఉందువుగాక	स्तं స్తం మీరిద్దరు ఉందురుగాక	स्त స్త మీరు ఉందురుగాక
ఉ.పు.	असानि అసాని నేను ఉందునుగాక	असाव అసావ మేమిద్దరం ఉందుముగాక	असाम అసామ మేము ఉందుముగాక

ఆత్మనేపది ధాతువు

वृतु (वर्त्) వృతు (వర్త్) = ఉండు

వర్తమానకాలము - లట్

ప్ర.పు.	वर्तते వర్తతే అతడు ఉన్నాడు	वर्तेते వర్తేతే వారిద్దరు ఉన్నారు	वर्तन्ते వర్తన్తే వారున్నారు
మ.పు.	वर्तसे వర్తసే నీవు ఉన్నావు	वर्तेथे వర్తేథే మీరిద్దరు ఉన్నారు	वर्तध्वे వర్తధ్వే మీరు ఉన్నారు
ఉ.పు.	वर्ते వర్తే నేను ఉన్నాను	वर्तावहे వర్తావహే మేమిద్దరం ఉన్నాము	वर्तामहे వర్తామహే మేము ఉన్నాము

భూతకాలము - లఙ్

ప్ర.పు.	अवर्तत అవర్తత అతడు ఉండెను	अवर्तेतां అవర్తేతాం వారిద్దరు ఉండిరి	अवर्तन्त అవర్తన్త వారు ఉండిరి
మ.పు.	अवर्तथाः అవర్తథాః నీవు ఉంటివి	अवर्तेथां అవర్తేథాం మీరిద్దరు ఉండిరి	अवर्तध्वम् అవర్తధ్వం మీరు ఉండిరి
ఉ.పు.	अवर्ते అవర్తే నేను ఉంటివి	अवर्तात्रहि అవర్తావహి మేమిద్దరము ఉంటిమి	अवर्तामहि అవర్తామహి మేము ఉంటిమి

భవిష్యత్కాలము - లృట్

ప్ర.పు.	वर्तिष्यते వర్తిష్యతే అతడు ఉండగలడు	वर्तिष्येते వర్తిష్యేతే వారిద్దరు ఉండగలరు	वर्तिष्यन्ते వర్తిష్యన్తే వారు ఉండగలరు
మ.పు.	वर्तिष्यसे వర్తిష్యసే నీవు ఉండగలవు	वर्तिष्येथे వర్తిష్యేథే మీరిద్దరు ఉండగలరు	वर्तिष्यध्वे వర్తిష్యధ్వే మీరు ఉండగలరు
ఉ.పు.	वर्तिष्ये వర్తిష్యే నేను ఉండగలను	वर्तिष्यावहे వర్తిష్యావహే మేమిద్దరం ఉండగలము	वर्तिष्यामहे వర్తిష్యామహే మేము ఉండగలము

విధి, ఆశీర్వాదము - లోట్

ప్ర.పు.	वर्तताम् వర్తతాం అతడు ఉండుగాక	वर्तेतां వర్తేతాం వారిద్దరు ఉందురుగాక	वर्तन्ताम् వర్తన్తాం వారు ఉందురుగాక
మ.పు.	वर्तस्व వర్తస్వ నీవు ఉండువుగాక	वर्तेथाम् వర్తేథాం మీరిద్దరు ఉందురుగాక	वर्तध्वम् వర్తధ్వం మీరు ఉందురుగాక
ఉ.పు.	वर्ते వర్తే నేను ఉందునుగాక	वर्तावहि వర్తావహి మేమిద్దరము ఉందుముగాక	वर्तामहि వర్తామహి మేము ఉందుముగాక

ఉభయపది ధాతువు, (1. పరస్మైపదరూపములు)

कृ (कर्) కృ (కర్) – చేయు

వర్తమానకాలము - లట్

ప్ర.పు.	करोति కరోతి అతడు చేయుచున్నాడు	कुरुतः కురుతః వారిద్దరు చేయుచున్నారు	कुर्वन्ति కుర్వన్తి వారు చేయుచున్నారు
మ.పు.	करोषि కరోషి నీవు చేయుచున్నావు	कुरुथः కురుథః మీరిద్దరు చేయుచున్నారు	कुरुथ కురుథ మీరు చేయుచున్నారు
ఉ.పు.	करोमि కరోమి నేను చేయుచున్నాను	कुर्वः కుర్వః మేమిద్దరము చేయుచున్నాము	कुर्मः కుర్మః మేము చేయుచున్నాము

భూతకాలము - లఙ్

ప్ర.పు.	अकरोत् అకరోత్ అతడు చేసెను	अकुरुताम् అకురుతాం వారిద్దరు చేసిరి	अकुर्वन् అకుర్వన్ వారు చేసిరి
మ.పు.	अकरोः అకరోః నీవు చేసితివి	अकुरुतम् అకురుతం మీరిద్దరు చేసితిరి	अकुरुत అకురుత మీరు చేసితిరి
ఉ.పు.	अकरवं అకరవం నేను చేసితిని	अकुर्व అకుర్వ మేమిద్దరము చేసితిమి	अकुर्म అకుర్మ మేము చేసితిమి

భవిష్యత్కాలము - లృట్

ప్ర.పు.	करिष्यति కరిష్యతి అతడు చేయగలడు	करिष्यतः కరిష్యతః వారిద్దరు చేయగలరు	करिष्यन्ति కరిష్యన్తి వారు చేయగలరు
మ.పు.	करिष्यसि కరిష్యసి నీవు చేయగలవు	करिष्यथः కరిష్యథః మీరిద్దరు చేయగలరు	करिष्यथ కరిష్యథ మీరు చేయగలరు
ఉ.పు.	करिष्यामि కరిష్యామి నేను చేయగలను	करिष्यावः కరిష్యావః మేమిద్దరము చేయగలము	करिष्यामः కరిష్యామః మేము చేయగలము

విధి, ఆశీర్వాదము - లోట్

ప్ర.పు.	करोतु, कुरुतात् కరోతు, కురుతాత్ అతడు చేయుగాక	कुरुतां కురుతాం వారిద్దరు చేయుదురుగాక	कुर्वन्तु కుర్వన్తు వారు చేయుదురుగాక
మ.పు.	कुरु, कुरुतात् కురు, కురుతాత్ నీవు చేసెదవుగాక	कुरुतम् కురుతం మీరిద్దరు చేసెదరుగాక	कुरुत కురుత మీరు చేసెదరుగాక
ఉ.పు.	करवाणि కరవాణి నేను చేసెదనుగాక	करवाव కరవావ మేమిద్దరము చేసెదముగాక	करवाम కరవామ మేము చేసెదముగాక

2. ఆత్మనేపదరూపములు

వర్తమానకాలము - లట్

ప్ర.పు.	कुरुते	कुर्वाते	कुर्वते
	కురుతే	కుర్వాతే	కుర్వతే
	అతడు చేయుచున్నాడు	వారిద్దరు చేయుచున్నారు	వారు చేయుచున్నారు
మ.పు.	कुरुषे	कुर्वाथे	कुरुध्वे
	కురుషే	కుర్వాథే	కురుధ్వే
	నీవు చేయుచున్నావు	మీరిద్దరు చేయుచున్నారు	మీరు చేయుచున్నారు
ఉ.పు.	कुर्वे	कुर्वहे	कुर्महे
	కుర్వే	కుర్వహే	కుర్మహే
	నేను చేయుచున్నాను	మేమిద్దరము చేయుచున్నాము	మేము చేయుచున్నాము

భూతకాలము - లఙ్

ప్ర.పు.	अकुरुत	अकुर्वातां	अकुर्वत
	అకురుత	అకుర్వాతాం	అకుర్వత
	అతడు చేసెను	వారిద్దరు చేసిరి	వారు చేసిరి
మ.పు.	अकुरुथाः	अकुर्वाथां	अकुरुध्वं
	అకురుథాః	అకుర్వాథాం	అకురుధ్వం
	నీవు చేసితివి	మీరిద్దరు చేసితిరి	మీరు చేసితిరి
ఉ.పు.	अकुर्वि	अकुर्वहि	अकुर्महि
	అకుర్వి	అకుర్వహి	అకుర్మహి
	నేను చేసితిని	మేమిద్దరము చేసితిమి	మేము చేసితిమి

భవిష్యత్కాలము - లృట్

ప్ర.పు.	करिष्यते	करिष्येते	करिष्यन्ते
	కరిష్యతే	కరిష్యేతే	కరిష్యన్తే
	అతడు చేయగలడు	వారిద్దరు చేయగలరు	వారు చేయగలరు
మ.పు.	करिष्यसे	करिष्येथे	करिष्यध्वे
	కరిష్యసే	కరిష్యేథే	కరిష్యధ్వే
	నీవు చేయగలవు	మీరిద్దరు చేయగలరు	మీరు చేయగలరు
ఉ.పు.	करिष्ये	करिष्यावहे	करिष्यामहे
	కరిష్యే	కరిష్యావహే	కరిష్యామహే
	నేను చేయగలను	మేమిద్దరము చేయగలము	మేము చేయగలము

విధి, ఆశీర్వాదము - లోట్

ప్ర.పు.	कुरुतां	कुर्वातां	कुर्वताम्
	కురుతాం	కుర్వాతాం	కుర్వతాం
	అతడు చేయుగాక	వారిద్దరు చేయుగాక	వారు చేయుగాక
మ.పు.	कुरुष्व	कुर्वाथां	कुरुध्वम्
	కురుష్వ	కుర్వాథాం	కురుధ్వం
	నీవు చేసెదవు గాక	మీరిద్దరు చేసెదరుగాక	మీరు చేసెదరుగాక
ఉ.పు.	करवै	करवावहै	करवामहै
	కరవై	కరవావహై	కరవామహై
	నేను చేసెదనుగాక	మేమిద్దరము చేసెదముగాక	మేము చేసెదముగాక

సంస్కృత ధాతువులు

క్ర. స.	వికరణము,	పదియును	ధాతువు	అర్థము	వర్తమానకాల ప్రథమపురుష-ఏకవచనము
1.	I.	ప.	अट् అట్	తిరుగు	अटति అటతి
2.	II.	ప.	अद् అద్	భుజించు	अत्ति అత్తి
3.	I.	ప.	अर्च् అర్చ్	పూజించు	अर्चति అర్చతి
4.	X.	ఆ.	अर्थ् అర్థ్	యాచించు	अर्थयते అర్థయతే
5.	I.	ప.	अर्ह् అర్హ్	తగియుండు	अर्हति అర్హతి
6.	I.	ప.	अव అవ	రక్షించు	अवति అవతి
7.	V.	ప.	आप् ఆప్	పొందు	आप्नोति ఆప్నోతి
8.	II.	ఆ.	आस् ఆస్	కూర్చొను	आस्ते ఆస్తే
9.	II.	ప.	इ ఇ	వెళ్ళు	एति ఏతి
10.	IV.	ప.	इष् ఇష్ (ఇచ్ఛ్)	కోరు	इच्छति ఇచ్ఛతి
11.	I.	ఆ.	ईक्ष् ఈక్ష్	చూచు	ईक्षते ఈక్షతే
12.	VI.	ప.	उज्झ् ఉజ్ఝ్	వదలు	उज्झति ఉజ్ఝతి
13.	I.	ఆ.	ऊह् ఊహ్	ఊహించు	ऊहते ఊహతే
14.	I.	ఆ.	एध् ఏధ్	వర్ధిల్లు	एधते ఏధతే
15.	X.	ఉ.	कथ् కథ్	చెప్పు	कथयति-ते కథయతి-తే
16.	I.	ఆ.	कम्प् కంప్	కదలు	कम्पते కంపతే
17.	I.	ప.	कांक्ष् కాంక్ష్	ఇచ్ఛించు	कांक्षति కాంక్షతి
18.	I.	ఆ.	काश् కాశ్	వెలుగు	काशते కాశతే
19.	IV.	ప.	कुप् కుప్	కోపించు	कुप्यति కుప్యతి
20.	IV.	ప.	कृत् (कृन्त्) కృత్ (కృంత్)	నఱుకు	कृन्तति కృంతతి

ఆంగ్ల సంఖ్య వికరణ సంఖ్యను తెలుపును.

ప. పరస్మైపది, ఆ. ఆత్మనేపది, ఉ. ఉభయపది

21.	I.	ఉ.	कृ (कर्) కృ (కర్)	చేయు	करोति-कुरुते కరోతి-కురుతే
22.	I.	ప.	क्रीड् క్రీడ్	ఆడు	क्रीडति క్రీడతి
23.	IV.	ప.	क्षिप् క్షిప్	పడవేయు	क्षिपति క్షిపతి
24.	X.	ఉ.	खण्ड् ఖండ్	నఱుకు	खण्डयति-ते ఖండయతి/తే
25.	I.	ఉ.	खन् ఖన్	త్రవ్వు	खनति-ते ఖనతి/తే
26.	I.	ప.	खाद् ఖాద్	భుజించు	खादति ఖాదతి
27.	X.	ఉ.	गण् గణ్	లెక్కపెట్టు	गणयति-ते గణయతి/తే
28.	I.	ప.	गम् (गच्छ्) గం (గచ్ఛ్)	వెళ్ళు	गच्छति గచ్ఛతి
29.	I.	ప.	गै (गाय्) గై (గాయ్)	పాడు	गायति గాయతి
30.	I.	ప.	घ्रा (जिघ्र्) ఘ్రా (జిఘ్ర్)	వాసనచూచు	जिघ्रति జిఘ్రతి

31.	I.	ప.	चर् చర్	కదలు	चरति చరతి
32.	X.	ఉ.	चिन्त् చింత్	ఆలోచించు	चिन्तयति-ते చింతయతి/తే
33.	I.	ప.	जप् జప్	జపించు	जपति జపతి
34.	I.	ప.	जीव् జీవ్	బ్రతుకు	जीवति జీవతి
35.	I.	ప.	ज्वल् జ్వల్	మండు	ज्वलति జ్వలతి
36.	X.	ఉ.	तड् (ताड्) తడ్ (తాడ్)	కొట్టు	ताडयति-ते తాడయతి/తే
37.	X.	ఆ.	तर्ज् తర్జ్	బెదరించు	तर्जयते తర్జయతే
38.	IV.	ప.	तुष् తుష్	ఆనందించు	तुष्यति తుష్యతి
39.	I.	ప.	तॄ (तर्) తౄ (తర్)	దాటు	तरति తరతి
40.	I.	ప.	त्यज् త్యజ్	వదలిపెట్టు	त्यजति త్యజతి

41.	X.	ఉ.	दण्ड् దండ్	దండించు	दण्डयति-ते దండయతి/తే
42.	I.	ప.	दा దా	ఇచ్చు	ददाति దదాతి
43.	VI.	ఉ.	दिश् దిశ్	ఇచ్చు	दिशति-ते దిశతి/తే
44.	II.	ఉ.	दुह् దుహ్	(పాలు) పిండు	दुह्यति-ते దుహ్యతి/తే
45.	I.	ప.	द्रु (द्रव्) ద్రు (ద్రవ్)	కరుగు. పారు	द्रवति ద్రవతి
46.	I.	ప.	धाव् ధావ్	పరుగిడు	धावति ధావతి
47.	I.	ఉ.	धृ (धर्) ధృ (ధర్)		धरति-ते ధరతి/తే
48.	I.	ప.	ध्वन् ధ్వన్	శబ్దించు	ध्वनति ధ్వనతి
49.	IV.	ప.	नश् నశ్	నశించు	नश्यति నశ్యతి
50.	II.	ప.	निद्रा నిద్రా	నిద్రించు	निद्राति నిద్రాతి

51.	I.	ప.	निन्द् నింద్	దూషించు	निन्दति నిందతి
52.	I.	ప.	पठ् పఠ్	చదువు	पठति పఠతి
53.	II.	ప.	पा (पिब्) పా (పిబ్)	త్రాగు	पिबति పిబతి
54.	IV.	ప.	पुष्प् పుష్ప్	వికసించు	पुष्प्यति పుష్ప్యతి
55.	I.	ప.	फल् ఫల్	పండు	फलति ఫలతి
56.	IX.	ప.	बन्ध् బంధ్	కట్టు	बध्नाति బధ్నాతి
57.	I.	ఉ.	बुध् (बोध्) బుధ్ (బోధ్)	ఎఱుగు	बोधति-ते బోధతి/తే
58.	X.	ఉ.	भक्ष् భక్ష్	భుజించు	भक्षयति-ते భక్షయతి/తే
59.	III.	ప.	भी భీ	భయపడు	विभेति బిభేతి
60.	I.	ప.	भू (भव्) భూ (భవ్)	ఉండు	भवति భవతి

61.	I.	ప.	भ्रम् భ్రమ్	తిరుగు	भ्रमति భ్రమతి
62.	VI.	ఉ.	मुच् (मुञ्च्) ముచ్ (ముంచ్)	వదలిపెట్టు	मुञ्चति-ते ముంచతి/తే
63.	I.	ఉ.	यज् యజ్	పూజించు	यजति-ते యజతి/తే
64.	I.	ఆ.	यत् యత్	యత్నించు	यतते యతతే
65.	II.	ప.	या యా	వెళ్ళు	याति యాతి
66.	I.	ఉ.	याच् యాచ్	యాచించు	याचति-ते యాచతి/తే
67.	I.	ప.	रक्ष् రక్ష్	రక్షించు	रक्षति రక్షతి
68.	II.	ప.	रुद् రుద్	ఏడ్చు	रुदति రుదతి
69.	I.	ప.	रुह् రుహ్	మొలకెత్తు	रोहति రోహతి
70.	I.	ప.	लिख् లిఖ్	వ్రాయు	लिखति లిఖతి
71.	II.	ప.	वच् వచ్	మాట్లాడు	वक्ति వక్తి

72.	I.	ప.	वद् వద్	మాట్లాడు	वदति వదతి
73.	I.	ఉ.	वह् వహ్	మోయు, పారు	वहति-ते వహతి/తే
74.	I.	ప.	शंस् శంస్	స్తోత్రము చేయు	शंसति శంసతి
75.	I.	ఆ.	शुभ् (शोभ्) శుభ్ (శోభ్)	ప్రకాశించు	शोभते శోభతే
76.	II.	ప.	श्वस् శ్వస్	గాలి పీల్చు	श्वसिति శ్వసితి
77.	VI.	ఉ.	सिच् (सिञ्च्) సిచ్ (సించ్)	తడుపు	सिञ्चति-ते సించతి/తే
78.	I.	ఉ.	स्था (तिष्ठ्) స్థా (తిష్ఠ్)	నిలుచు	तिष्ठति-ते తిష్ఠతి/తే
79.	II.	ప.	स्ना స్నా	స్నానము చేయు	स्नाति స్నాతి
80.	VI.	ప.	स्पृश् స్పృశ్	తాకు	स्पृशति స్పృశతి
81.	I.	ప.	स्मृ (स्मर्) స్మృ (స్మర్)	తలంచు	स्मरति స్మరతి
82.	I.	ప.	हस् హస్	నవ్వు	हसति హసతి

ధాతువులవలన రూపొందే శబ్దాలు

1. వర్తమానకాల వాచక శబ్దములు:—

(అ) పరస్మైపద ధాతువుల వెంబడి अन् అనే ప్రత్యయాన్ని చేర్చితే వచ్చును.

ఉదా: गच्छ् + अन् = गच्छन्
గచ్ఛ్ + అన్ = గచ్ఛన్ = వెళ్ళుచున్నవాడు

(అ) ఆత్మనేపద ధాతువుల వెంబడి मान, లేదా आन కలిపిన వచ్చును.

ఉదా: लभ + मान = लभमान
లభ + మాన = లభమాన = పొందుచున్నవాడు

2. 'ఉటకు' వాచక तुम् ప్రత్యయాన్త అవ్యయము :—

ఉదా: गम् + तुम् = गन्तुम्
గం + తుం = గన్తుం = పోవుటకు

3. భూతకాలవాచక त्वा ప్రత్యయాన్త అవ్యయము :—

ఉదా: भू + त्वा = भूत्वा
భూ + త్వా = భూత్వా = ఉండి

4. మఱియొక విధమైన భూతకాల వాచక అవ్యయము :—

ధాతువుకు ముందు ఉపసర్గలు చేర్చినపుడు, ధాతువు వెంబడి त्वा అనే దానికి బదులు य ప్రత్యయము వచ్చును.

ఉదా: अनु + भू + य = अनुभूय
అను + భూ + య = అనుభూయ = అనుభవించి.

5. భూతకాల వాచక కర్మణి 'త' ప్రత్యయాన్త అవ్యయము :—
ధాతువుల వెంబడి त ప్రత్యయము చేర్చిన వచ్చును.

ఉదా: कृ + तम् = कृतम्
కృ + తం = కృతం = చేయబడినది

6 విధి బోధక అవ్యయము: ధాతువు వెంబడి तव्य ప్రత్యయము చేర్చిన వచ్చును.

ఉదా: गं + यं + व्यं = गन्तव्यं
గం + తం + వ్యం = గంతవ్యం = పోవలెను

7. వర్తమావకాల వాచక तवत् ప్రత్యయాన్త శబ్దము. ఇది మూడు లింగములలోను వచ్చును.

ఉదా: 1. गम् + तवान् = गतवान्
గం + తవాన్ = గతవాన్ = వెళ్ళినవాడు (పుం)

2. गम् + तवती = गतवती
గం + తవతీ = గతవతీ = ఆమె వెళ్ళినది (స్త్రీ)

3. गम् + तवत् = गतवत
గం + తవత్ = గతవత్ = అది వెళ్ళినది (నపుం)

సూచన:— పై ప్రత్యయాలతో కూడిన పదాలు గల వాక్యాలను ముందున్న పేజీలలో చదివి అభ్యసింపుడు.

వర్తమానార్థక अन् (అన్) ప్రత్యయాంత శబ్దములు

కర్త మొదలగునవి	'అన్' ప్రత్యయాంత శబ్దము	క్రియ
रामः वनं	* गच्छन्	अवर्तत
రామః వనం	గచ్ఛన్	అవర్తత

రాముడు అడవికి వెళ్లుచు ఉండెను

सीता	वदती	अभवत्
సీతా	వదతీ	అభవత్

సీత చెప్పుచు ఉండెను

बालः	क्रीडन्	अपश्यत्
బాలః	క్రీడన్	అపశ్యత్

బాలుడు ఆడుచు చూచెను

कर्म	कुर्वन्	अपतत्
కర్మ	కుర్వన్	అపతత్

పనిని చేయుచు పడెను

अहं	खादन्	अस्मि
అహం	ఖాదన్	అస్మి

నేను తినుచు ఉన్నాను

* స్త్రీ లింగములో गच्छती (గచ్ఛతీ), నపుంసకలింగంలో गच्छत् (గచ్ఛ
అనే రీతిగా మారును.

కర్త మొదలగునవి	'అన్' ప్రత్యయాంత శబ్దము	క్రియ
सः	धावन्	पिबति
సః	ధావన్	పిబతి

అతడు పరుగిడుచు త్రాగుచున్నాడు

त्वं	पिबन्	आगच्छसि
త్వం	పిబన్	ఆగచ్ఛసి

నీవు త్రాగుచు వచ్చుచున్నావు

पुस्तकं	पश्यन्	लिखति
పుస్తకం	పశ్యన్	లిఖతి

పుస్తకమును చూచుచు వ్రాయుచున్నాడు

कथां	कथयन्	अस्ति
కథాం	కథయన్	అస్తి

కథను చెబుతూ ఉన్నారు

'ఉటకు' అర్థముగల 'తుమున్' ప్రత్యయాంత అవ్యయము

కర్త్రాదివాచకములు	తుమున్నంత అవ్యయము	క్రియా వాచకము
अहं	गन्तुं	इच्छामि
అహం	గన్తుం	ఇచ్ఛామి
నేను వెళ్ళుటకు ఇచ్ఛించుచున్నాను		
मातरं	द्रष्टुम्	गच्छति
మాతరం	ద్రష్టుం	గచ్ఛతి
తల్లిని చూచుటకు వెళ్ళుచున్నాడు		
माधवः	पठितुम्	इच्छति
మాధవః	పఠితుం	ఇచ్ఛతి
మాధవుడు చదువుటకు ఇచ్ఛించుచున్నాడు		
बालः	क्रीडितुं	आगच्छति
బాలః	క్రీడితుం	ఆగచ్ఛతి
బాలుడు ఆడుకొనుటకు వచ్చుచున్నాడు		
त्वं	कर्तुं	शक्नोषि
త్వం	కర్తుం	శక్నోషి
నీవు చేయుటకు శక్తుడగుచున్నావు		

కర్త్రాదివాచకములు	తుమున్నంత అవ్యయము	క్రియావాచకము
सः	लिखितुम्	समर्थः
సః	లిఖితుం	సమర్థః
అతడు వ్రాయుటకు సమర్థుడు		
अहं	धावितुम्	प्रयते
అహం	ధావితుం	ప్రయతే
నేను పరుగెత్తుటకు ప్రయత్నించుచున్నాను		
गोपालः	खादितुम्	गतवान्
గోపాలః	ఖాదితుం	గతవాన్
గోపాలుడు భుజించుటకు వెళ్ళుచున్నాడు		
रामः	पठितुम्	इच्छति
రామః	పఠితుం	ఇచ్ఛతి
రాముడు చదువుటకు ఇచ్ఛించుచున్నాడు		
जलं	पातुम्	धावति
జలం	పాతుం	ధావతి
నీటిని త్రాగుటకు పరుగిడుచున్నాడు		

భూతకాలవాచి त्वा 'త్వా' ప్రత్యయాంత అవ్యయము

కర్త్రాదివాచకము	'త్వా' ప్రత్యయాన్త అవ్యయము	క్రియాదికములు
पाठशालां	गत्वा	पाठं पठति
పాఠశాలాం	గత్వా	పాఠం పఠతి
పాఠశాలకు వెళ్ళి పాఠమును చదువుచున్నాడు		
पाठं	पठित्वा	पुस्तके लिखति
పాఠం	పఠిత్వా	పుస్తకే లిఖతి
పాఠమును చదివి పుస్తకములో వ్రాయుచున్నాడు		
अन्नम्	खात्वा	सुखं निद्राति
అన్నం	ఖాత్వా	సుఖం నిద్రాతి
అన్నమును తిని సుఖముగా నిదురించుచున్నాడు		
उद्याने	क्रीडित्वा	वेगेन धावति
ఉద్యానే	క్రీడిత్వా	వేగేన ధావతి
ఉద్యానమున ఆట్లాడి వేగముగా పరుగిడుచున్నాడు		
स्नानं	कृत्वा	भोजनं करोति
స్నానం	కృత్వా	భోజనం కరోతి
స్నానమును చేసి భోజనమును చేయుచున్నాడు		

కర్త్రాదివాచకము	'త్వా' ప్రత్యయాన్త అవ్యయము	క్రియాదికములు
अत्र	स्थित्वा	सूर्यं पश्यति
అత్ర	స్థిత్వా	సూర్యం పశ్యతి
ఇచ్చట ఉండి సూర్యుని చూచుచున్నాడు		
मार्गे	धावित्वा	पतति
మార్గే	ధావిత్వా	పతతి
దారిలో పరుగెత్తి పడుచున్నాడు		
चन्द्रम्	दृष्ट्वा	हसति
చంద్రం	దృష్ట్వా	హసతి
చంద్రుని చూచి నవ్వుచున్నాడు		
वने	अटित्वा	श्राम्यति
వనే	అటిత్వా	శ్రామ్యతి
వనమున తిరిగి అలసిపోవుచున్నాడు		
अहं	स्नात्वा	खादामि
అహం	స్నాత్వా	ఖాదామి
నేను స్నానముచేసి తినుచున్నాను		

భూతకాలవాచి य (య) ప్రత్యయాన్త అవ్యయము

కర్త్రాదికములు	'య' ప్రత్యయాన్త అవ్యయము	క్రియాపదము
अत्र	आगत्य	वदति
అత్ర	ఆగత్య	వదతి
	ఇక్కడికి వచ్చి మాటాడుచున్నాడు	
तं	अनुगम्य	करोति
తం	అనుగమ్య	కరోతి
	అతనిని అనుసరించి చేయుచున్నాడు	
पाठं	विलिख्य	दर्शयति
పాఠం	విలిఖ్య	దర్శయతి
	పాఠమును వ్రాసి చూపుచున్నాడు	
जलं	निपीय	गच्छति
జలం	నిపీయ	గచ్ఛతి
	నీటిని త్రాగి వెళ్ళుచున్నాడు	
देवं	संदृश्य	नमति
దేవం	సందృశ్య	నమతి
	దేవుని దర్శించి నమస్కరించుచున్నాడు	

కర్త్రాదికములు	'య' ప్రత్యయాన్త అవ్యయము	క్రియాపదము
ग्रामात्	प्रस्थाय	आगच्छति
గ్రామాత్	ప్రస్థాయ	ఆగచ్ఛతి
	గ్రామమునుండి బయలుదేరి వచ్చెను	
सहसा	प्रधाव्य	अपश्यत्
సహసా	ప్రధావ్య	అపశ్యత్
	వేగముగా పరుగెత్తి చూచెను	
सर्वे	संभूय	तिष्ठन्ति
సర్వే	సంభూయ	తిష్ఠన్తి
	అందరు గుమికూడి నిలుచున్నారు	
पादयोः	निपत्य	प्रार्थयते
పాదయోః	నిపత్య	ప్రార్థయతే
	పాదములమీద పడి ప్రార్థించుచున్నాడు	
मित्रं	सन्त्यज्य	गच्छति
మిత్రం	సన్త్యజ్య	గచ్ఛతి
	మిత్రుని వదలిపెట్టి వెళ్ళుచున్నాడు	

భూతార్థవాచి तवतु (తవతు) ప్రత్యయాంత శబ్దము

కర్త్రాదివాచకములు	కర్మాదివాచకములు	'తవతు' ప్రత్యయాంత శబ్దము
गोपालः	पाठशालां	गतवान्
గోపాలః	పాఠశాలాం	గతవాన్

గోపాలుడు పాఠశాలను గూర్చి వెళ్ళెను

सः	ग्रामात्	अगतवान्
సః	గ్రామాత్	ఆగతవాన్

అతడు గ్రామమునుండి వచ్చెను

रात्रौ	सम्यक्	पठितवान्
రాత్రౌ	సమ్యక్	పఠితవాన్

రాత్రియందు బాగుగా చదివెను

गुरुः	स्नानं	कृतवान्
గురుః	స్నానం	కృతవాన్

గురువు స్నానమును చేసెను

चोरः	चोरयित्वा	धावितवान्
చోరః	చోరయిత్వా	ధావితవాన్

దొంగ దొంగిలించుకొని పరుగెత్తెను

కర్త్రాదివాచకములు	కర్మాదివాచకములు	'తవతు' ప్రత్యయాంత శబ్దము
कुक्कुरः	कूपे	पतितवान्
కుక్కురః	కూపే	పతితవాన్

కుక్క బావిలో పడినది

बलीवर्दः	तृणं	खादितवान्
బలీవర్దః	తృణం	ఖాదితవాన్

ఎద్దు గడ్డిని తినినది

मयूरः	सर्पं	दृष्टवान्
మయూరః	సర్పం	దృష్టవాన్

నెమలి పామును చూచెను

रुग्णः	औषधं	पीतवान्
రుగ్ణః	ఔషధం	పీతవాన్

రోగి మందును త్రాగెను

* ఈ 'తవతు' ప్రత్యయాంత శబ్దములు విశేషణముగా కూడా ప్రయోగించబడుతవి.

ఉదా: తత్ర గతవాన్ రామః = అక్కడికి వెళ్ళిన రాముడు

కర్మణి భూతార్థవాచక त (త) ప్రత్యయాన్త శబ్దము

కర్తృవాచకము	కర్మవాచకము	'త' ప్రత్యయాన్త అవ్యయము
रामेण రామేణ	ग्रामः గ్రామః	गतः గతః

రామునిచేత గ్రామము వెళ్ళబడినది

बालेन బాలేన	उद्याने ఉద్యానే	क्रीडितम् క్రీడితమ్

బాలునిచే ఉద్యానమునందు ఆడబడినది

मया మయా	गृहे గృహే	स्तिथम् స్థితమ్

నాచేత ఇంటియందు ఉండబడినది

त्वया త్వయా	किं కిం	कृतम् కృతమ్

నీచేత ఏమి చేయబడినది?

बालेन బాలేన	सत्वरं సత్వరం	धावितम् ధావితమ్

బాలునిచేత వడిగా పరుగెత్తబడినది

కర్తృవాచకము	కర్మవాచకము	'త' ప్రత్యయాన్త అవ్యయము
पित्रे పిత్రే	पत्रं పత్రం	लिखितम् లిఖితమ్

తండ్రికొరకు జాబు వ్రాయబడినది

सीता సీతా	हनुमता హనుమతా	दृष्टा దృష్టా

సీత హనుమంతునిచేత చూడబడినది

* वृक्षे వృక్షే	काकः కాకః	उपविष्टः ఉపవిష్టః

చెట్టుమీద కాకి కూర్చొనెను

* मत्स्यः మత్స్యః	तटाके తటాకే	पतितः పతితః

చేప తటాకమునందు పడెను

* ఈ తప్రత్యయాన్త శబ్దములు కర్తరి ప్రయోగములో కూడా ప్రయోగించబడుతవి.

భావకర్మవాచక 'తవ్య' ప్రత్యయాన్త అవ్యయము

కర్మాదివాచకములు	కర్త్రాదివాచకములు	'తవ్య' ప్రత్యయాన్త అవ్యయము
मया	मन्मार्गे	गन्तव्यम्
మయా	సన్మార్గే	గన్తవ్యమ్

నాచేత సన్మార్గమునందు నడువబడవలెను

त्वया	उद्याने	क्रीडितव्यम्
త్వయా	ఉద్యానే	క్రీడితవ్యమ్

నీచేత ఉద్యానమునందు ఆడుకొనబడవలెను

वर्षासु	गृहे	स्थातव्यम्
వర్షాసు	గృహే	స్థాతవ్యమ్

వర్షాకాలమునందు ఇంటియందు ఉండబడవలెను

पुण्यं	कर्म	कर्तव्यम्
పుణ్యం	కర్మ	కర్తవ్యమ్

పుణ్యమైన కర్మ చేయబడవలెను

युद्धे	अशक्तैः	धावितव्यम्
యుద్ధే	అశక్తైః	ధావితవ్యం

యుద్ధమందు అశక్తులచేత పరుగిడబడవలెను

కర్మాదివాచకము	కర్త్రాదివాచకములు	'తవ్య' ప్రత్యయాన్త అవ్యయము
शुद्धं	अन्नं	खादितव्यम्
శుద్ధం	అన్నం	ఖాదితవ్యం

శుద్ధమైన అన్నము తినబడవలెను

अद्भुतं	नाटकं	द्रष्टव्यम्
అద్భుతం	నాటకం	ద్రష్టవ్యమ్

అద్భుతమైన నాటకము చూడబడవలెను

रुग्णैः	औषधं	सेवितव्यम्
రుగ్ణైః	ఔషధం	సేవితవ్యమ్

రోగులచేత ఔషధము త్రాగబడవలెను

सर्वैः	सत्यं	वक्तव्यम्
సర్వైః	సత్యం	వక్తవ్యం

అందరిచేత సత్యము పలుకబడవలెను

माणवकैः	पाठः	पठितव्यः
మాణవకైః	పాఠః	పఠితవ్యః

విద్యార్థులచే పాఠము చదువబడవలెను

అవ్యయములు

अतः	అతః	ఈ కారణమువలన
इति	ఇతి	ఈ విధముగా, ఇట్లు
एवं	ఏవం	ఈ విధముగా, ఇట్లు
इत्थम्	ఇత్థమ్	ఈ విధముగా
इव	ఇవ	వలె
एव	ఏవ	మాత్రము (అదియే)
किन्तु	కిన్తు	ఐతే
च	చ	మరియు, ను

ततः	తతః	తరువాత
तथा	తథా	ఆ విధముగా
पुनः	పునః	మరల
पुरा	పురా	పూర్వము
वा	వా	లేదా
वृथा	వృథా	వ్యర్థముగా
सुष्ठु	సుష్ఠు	బాగుగా
पुरतः	పురతః	ముందు (ఎదుట)
उपरि	ఉపరి	మీద (పైన)
अधः	అధః	దిగువ (క్రింద)

అవ్యయాలుగల వాక్యములు

मम पिता पत्रं अलिखत्। अतः ग्रामं गच्छामि।
మమ పితా పత్రం అలిఖత్. అతః గ్రామం గచ్ఛామి
నా తండ్రి జాబును వ్రాసెను. అందువలన గ్రామమునకు వెళ్లుచున్నాను

सः एवं (इति) अवदत्।
సః ఏవం (ఇతి) అవదత్
అతడు ఈ విధముగా (ఇట్లు) చెప్పెను

इत्थं तस्मै कथय।
ఇత్థం తస్మై కథయ
ఇట్లు అతనికి చెప్పుము

मुखं चन्द्रः इव भाति।
ముఖం చన్ద్రః ఇవ భాతి
ముఖము చంద్రునివలె ప్రకాశించుచున్నది

पार्थः एव धनुर्धरः।
పార్థః ఏవ ధనుర్ధరః
అర్జునుడు మాత్రమే విలుకాడు

सः धनवान्। किन्तु पुत्रहीनः।
సః ధనవాన్। కిన్తు పుత్రహీనః
అతడు ధనవంతుడు; అయితే పుత్ర సంతతి లేనివాడు

ततः रामः वनम् अगच्छत्।
తతః రామః వనం అగచ్ఛత్
తరువాత రాముడు అడవికి వెళ్ళెను

तथा कथयित्वा सः विरराम।
తథా కథయిత్వా సః విరరామ
అట్లు చెప్పి అతడు విరమించెను

पुनः त्वां द्रक्ष्यामि।
పునః త్వాం ద్రక్ష్యామి
మరల నిన్ను చూడగలను

पुरा नलः नाम राजा अभवत्।
పురా నలః నామ రాజా అభవత్
మునుపు నలుడను పేరు గల రాజు ఉండెను

धनं विद्यां वा आर्जय।
ధనం విద్యాం వా అర్జయ
ధనమును, లేదా విద్యను ఆర్జించుము

वृथा कालं मा यापय।
వృథా కాలం మా యాపయ
వ్యర్థముగ కాలమును గడపకుము

सुष्ठु पाठं पठसि।
సుష్ఠు పాఠం పఠసి
బాగుగా పాఠమును చదువుచున్నావు

त्र (త్ర)లో ముగియు అవ్యయములు

अत्र అత్ర	ఇచ్చట
तत्र తత్ర	అచ్చట
कुत्र కుత్ర	ఎచ్చట
सर्वत्र సర్వత్ర	అంతట
बहुत्र బహుత్ర	పెక్కుచోట్లలో
एकत्र ఏకత్ర	ఒకచోట
यत्र (तत्र) యత్ర (తత్ర)	ఎచ్చటనో అచ్చట
अन्यत्र అన్యత్ర	మఱియొక చోట
परत्र పరత్ర	లోకాంతరములో
अमुत्र అముత్ర	వేఱుచోట

సూచన: పై అవ్యయములు దేశమును, లేదా కాలమును నిర్దేశించును.

त्र (త్ర)లో ముగియు అవ్యయములు గల వాక్యములు

अत्र त्वं आगच्छ। అత్ర త్వం ఆగచ్ఛ	నీవు ఇచ్చటికి రమ్ము
तत्र अहं गच्छामि। తత్ర అహం గచ్ఛామి	నేను అచ్చటికి వెళ్లుచున్నాను
सः कुत्र पठति? సః కుత్ర పఠతి	అతడు ఎచ్చట చదువుచున్నాడు?
सर्वत्र वर्षाः पतन्ति। సర్వత్ర వర్షాః పతన్తి	అన్నిచోట్ల వర్షము కురియుచున్నది
त्वं बहुत्र दृष्टः। త్వం బహుత్ర దృష్టః	నీవు పెక్కుచోట్లలో చూడబడితివి
ते एकत्र सम्मिलिताः। తే ఏకత్ర సమ్మిళితాః	వారు ఒకచోట కలుసుకొనిరి

यत्र धेनुः गच्छति तत्र वत्सः अनुसरति ।
యత్ర ధేనుః గచ్ఛతి తత్ర వత్సః అనుసరతి
ఎచ్చట ఆవు వెళ్ళుచున్నదో అచ్చటికి దూడ వెంబడించుచున్నది

अन्यत्र तं अहं अपश्यम् ।
అన్యత్ర తం అహం అపశ్యమ్
వేఱుచోట అతనిని నేను చూచితిని.

अमुत्र शाश्वतं सुखं भवति ।
అముత్ర శాశ్వతం సుఖం భవతి
లోకాంతరములో శాశ్వత సుఖము ఉండును.

एकत्र पुस्तकं अस्ति ।
ఏకత్ర పుస్తకం అస్తి
ఒకచోట పుస్తకము ఉన్నది.

अन्यत्र बालः स्वपिति ।
అన్యత్ర బాలః స్వపితి
మఱియొకచోట బాలుడు నిదురించుచున్నాడు.

వాక్య ప్రయోగములు

కర్తరి ప్రయోగము. కర్మణి ప్రయోగము. భావే ప్రయోగము అని సంస్కృతములో వాక్య ప్రయోగములు మూడు విధములుగా యుండును. భావే ప్రయోగము ఎక్కువ వాడుకలో లేనందుచేత, కర్తరి, కర్మణి ప్రయోగములను వివరించెదము :

ప్రయోగము	కర్త	కర్మ	క్రియ
కర్తరి	अहं అహం నేను	पाठं పాఠం పాఠమును	पठामि పఠామి చదువుచున్నాను
కర్మణి	मया మయా నాచేత	पाठः పాఠః పాఠము	पठ्यते పఠ్యతే చదువబడుచున్నది

సూచన : కర్తరి ప్రయోగములో, కర్తృ వాచకపదము ప్రథమావిభక్తిలోను, కర్మ వాచకపదము ద్వితీయా విభక్తిలోను, క్రియ కర్తరి ప్రయోగముగాను వచ్చును. (2) కర్మణి ప్రయోగములో కర్తృ వాచకపదము తృతీయా విభక్తిలోను, కర్మ వాచకపదము ప్రథమా విభక్తిలోను, క్రియ కర్మణిగాను వచ్చును.

వాక్యములు

కర్తరి ప్రయోగము	కర్మణి ప్రయోగము
पिता बालं नयति పితా బాలం నయతి తండ్రి బాలుని తీసుకొని వెళ్ళుచున్నాడు	पित्रा बालः नीयते పిత్రా బాలః నీయతే తండ్రిచేత బాలుడు తీసుకొని వెళ్ళవడుచున్నాడు
अश्वाः जलं पिबन्ति అశ్వాః జలం పిబన్తి గుఱ్ఱములు నీటిని త్రాగుచున్నవి	अश्वैः जलं पीयते అశ్వైః జలం పీయతే గుఱ్ఱములచేత నీరు త్రాగబడుచున్నది
गजः कासारं तरति గజః కాసారం తరతి ఏనుగు తటాకమును దాటుచున్నది	गजेन कासारः तीर्यते గజేన కాసారః తీర్యతే ఏనుగుచే తటాకము దాటబడుచున్నది
अग्निः गृहं दहति అగ్నిః గృహం దహతి నిప్పు ఇంటిని కాల్చుచున్నది	अग्निना गृहं दह्यते అగ్నినా గృహం దహ్యతే నిప్పుచే ఇల్లు కాల్చబడుచున్నది

కర్తరి, కర్మణి ప్రయోగములలో కొన్ని క్రియలు

(వర్తమానకాలములో)

ధాతువు	కర్తరి రూపము	కర్మణిరూపము
गम् (गच्छ्) గం (గచ్ఛ్)	गच्छति గచ్ఛతి	गम्यते గమ్యతే
पठ् పఠ్	पठति పఠతి	पठ्यते పఠ్యతే
त्यज् త్యజ్	त्यजति త్యజతి	त्यज्यते త్యజ్యతే
दह् దహ్	दहति దహతి	दह्यते దహ్యతే
पा (पिब्) పా (పిబ్)	पिबति పిబతి	पीयते పీయతే
कृ (कर्) కృ (కర్)	करोति కరోతి	क्रियते క్రియతే

दा (यच्छ्)	यच्छाते	दीयते
దా (యచ్ఛ్)	యచ్ఛతి	దీయతే
वह्	वहति	उह्यते
వహ్	వహతి	ఉహ్యతే
दृश् (पश्य्)	पश्यति	दृश्यते
దృశ్ (పశ్య్)	పశ్యతి	దృశ్యతే
स्था (तिष्ठ्)	तिष्ठति	स्थीयते
స్థా (తిష్ఠ్)	తిష్ఠతి	స్థీయతే
नी (नय्)	नयति	नीयते
నీ (నయ్)	నయతి	నీయతే
भू (भव)	भवति	भूयते
భూ (భవ్)	భవతి	భూయతే
लिख्	लिखति	लिख्यते
లిఖ్	లిఖతి	లిఖ్యతే

ఉపసర్గములు

(उपसर्गाः)

ఉపసర్గములు క్రియా పదములకు ముందుగా వచ్చును. అవి (1) కొన్ని క్రియల అర్థమును నొక్కి చెప్పును. (2) కొన్ని క్రియల అర్థమును పూర్తిగా మార్చివేయును.

ఉదా : (1) शंस् (శంస్) = స్తుతించుట అనే ధాతువు

शस्तः (శస్తః) = స్తుతింపబడినవాడు

प्रशस्तः (ప్రశస్తః) = బాగుగా స్తుతింపబడినవాడు

(2) हृ (హృ) = తీసుకొని వెళ్ళుట ఈ ధాతువుకున్న ఈ అర్థము ధాతువుకు ముందున్న ఉపసర్గల మూలంగా మార్పు చెందు విధమును చూడుడు :—

1. प्रहारः
   ప్రహారః — కొట్టుట
2. आहारः
   ఆహారః — ఆహారము
3. संहारः
   సంహారః — చంపుట
4. विहारः
   విహారః — ఆడుట
5. परिहारः
   పరిహారః — పరిహారము

శ్లోకము : उपसर्गेण धात्वर्थो बलादन्यत्र नीयते।
प्रहाराहार संहार विहार परिहारवत्।

పై ఉదాహరణలలో ఒకే 'హృ' ధాతువు. ప్ర. ఆ. సం. వి. परि అనే ఉపసర్గలు కలియుట వలన వేతే వేతే అర్థమును ఇచ్చుచున్నది.

ఉపసర్గము	అర్థము	ఉదాహరణము
अति అతి	దాటు	अतिक्राम्यति అతిక్రామ్యతి దాటివెళ్ళుచున్నాడు
अधि అధి	పొందు	अधिगच्छति పొందుచున్నాడు తెలుసుకొనుచున్నాడు
अनु అను	వెంబడి	अनुयाति అనుయాతి వెంబడించుచున్నాడు
अभि అభి	ఎదుర్కొని	अभिगच्छति అభిగచ్ఛతి ఎదుర్కొని వెళ్ళుచున్నాడు
अव అవ	క్రిందికి	अवरोहति అవరోహతి దిగుచున్నాడు
आ ఆ	మొదలుకొని	आबाल्यात् ఆబాల్యాత్ బాల్యము మొదలుకొని
	మరలుట	आगच्छति ఆగచ్ఛతి వచ్చుచున్నాడు

उद् ఉద్	పైకి	उद्गच्छति ఉద్గచ్ఛతి ఎగురుచున్నాడు
उप ఉప	దగ్గఱ	उपयाति ఉపయాతి దగ్గరకు వెళ్లుచున్నాడు
नि ని	క్రిందికి, లోపల	निषीदति నిషీదతి కూర్చొనుచున్నాడు
निस् నిస్ निर् నిర్	వెలుపల	निष्क्रामति నిష్క్రామతి వెలువడుచున్నది
प्रति ప్రతి	ఎదురు	प्रतिवदति ప్రతివదతి బదులు చెప్పుచున్నాడు
प्र ప్ర	ముందు	प्रधावति ప్రధావతి ఎదురుగా వెళ్ళుచున్నాడు
वि వి	లేకుండు	विस्मरति విస్మరతి మఱచిపోవుచున్నాడు
सम् సం	చేరు	संगच्छते సంగచ్ఛతే చేరిపోవుచున్నాడు

విధ్యర్థక నిషేధార్థక క్రియలు

विध्यर्थक–निषेधार्थकक्रिया:

విధి	నిషేధము
त्वं गच्छ త్వం గచ్ఛ నీవు వెళ్లుము	त्वं मा गच्छ త్వం మా గచ్ఛ నీవు వెళ్ళవద్దు
त्वं आगच्छ త్వం ఆగచ్ఛ నీవు రమ్ము	त्वं मा आगच्छ త్వం మా ఆగచ్ఛ నీవు రావద్దు
त्वं वद త్వం వద నీవు మాట్లాడుము	त्वं मा वद త్వం మా వద నీవు మాట్లాడవద్దు
त्वं पठ త్వం పఠ నీవు చదువుము	त्वं मा पठ త్వం మా పఠ నీవు చదువవద్దు
त्वं लिख త్వం లిఖ నీవు వ్రాయుము	त्वं मा लिख త్వం మా లిఖ నీవు వ్రాయవద్దు
त्वं तिष्ठ త్వం తిష్ఠ నీవు నిలబడుము	त्वं मा तिष्ठ త్వం మా తిష్ఠ నీవు నిలబడవద్దు
त्वं कुरु త్వం కురు నీవు చేయుము	त्वं मा कुरु త్వం మా కురు నీవు చేయవద్దు
त्वं पश्य త్వం పశ్య నీవు చూడుము	त्वं मा पश्य త్వం మా పశ్య నీవు చూడవదు

నాల్గవ భాగము

అభ్యాసములు

ఆంధ్రభాష, లిపి వీని సహాయంతో పాఠకులు స్వయంగా ఇంత వరకు నేర్చుకొన్న వాటిని పునఃపరిశీలన చేసుకొనుటకై ఈ నాల్గవభాగము చేర్చబడి యున్నది.

ఈ భాగంలో కొన్ని వ్యాసములు, కథలు, సంభాషణలు భాషాంతరీకరణమునకు కొన్ని పాఠములు ఇవి ఇవ్వబడియున్నవి.

కాని, ఇంతకు పూర్వము చదివిన మూడు భాగాలలో ఉన్నట్లు నాగరి లిపికి సరైన తెలుగు లిపి ఉచ్చారణ ఈ నాల్గవ భాగంలో ఉండదు. అందుచేత పాఠకులు ముందు తెలుగులిపి సహాయంతో నేర్చుకొన్న వాటినిబట్టి ఈ భాగంలో నాగర లిపిలోని వాటిని చదివి అభ్యసించవలెను.

అదే రీతిన, ఎదురెదురు పేజీలో ఇచ్చియున్న అనువాదములను, అనగా తెలుగు వాక్యములకు సంస్కృత వాక్యములలోను, అట్లే సంస్కృత వాక్యములకు తెలుగు వాక్యములనూ వ్రాసి అభ్యాసము చేయవలెను.

అటు చేసిన, స్వయముగా సంస్కృతములో వ్రాయుటకును మాట్లాడుటకును శక్తి ఏర్పడును.

పుస్తకం ఆఖరులో ఉన్న అకార వరుసలోని తెలుగు శబ్దములకు యివ్వబడిన సంస్కృత పర్యాయశబ్దములు అనువాదములు చేయునపుడు చాలా ఉపయోగించును.

1. आकाशः

1. आकाशः उपरि वर्तते।
2. आकाशे सूर्यः, चन्द्रः, अन्ये ग्रहाः, नक्षत्राणि च संचरन्ति।
3. आकाशस्य वर्णः नीलः।
4. आकाशे मेघाः तिष्ठन्ति, जलं वर्षन्ति च।
5. आकाशस्य गुणः शब्दः।
6. आकाशमार्गेण विमानानि गच्छन्ति।
7. आकाशात् वायुः उत्पद्यते।

2. वायुः

1. वायुः सर्वत्र संचरति।
2. वायुना सर्वे प्राणिनः जीवन्ति।
3. वायुः प्राणदेवता।
4. वायोः पुत्रः हनुमान्।
5. वायुना विमानानि आकाशे डयन्ते।
6. दक्षिणवायुः हिततमः भवति।
7. वृष्टिसहितः वायुः 'झंझावातः' इति उच्यते।
8. वायुः अग्नेः सखा।
9. नमस्ते वायो।
10. त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मा असि।

1. ఆకాశము

1. ఆకాశము పైన ఉన్నది.
2. ఆకాశమున సూర్యుడు. చంద్రుడు. ఇతర గ్రహములు. నక్షత్రములు ఉన్నవి.
3. ఆకాశము యొక్క వర్ణము నీలము.
4. ఆకాశమున మేఘములున్నవి. వీటివి వర్షించుచున్నవి.
5. ఆకాశము యొక్క గుణము శబ్దము.
6. ఆకాశమార్గముగా విమానములు వెళ్ళుచున్నవి.
7. ఆకాశమువలన వాయువు పుట్టుచున్నది.

2. వాయువు

1. వాయువు అంతట సంచరించుచున్నది.
2. వాయువు చేత సర్వప్రాణులు జీవించుచున్నవి.
3. వాయువు ప్రాణదేవత.
4. వాయువుయొక్క కుమారుడు హనుమంతుడు.
5. వాయువుచే విమానములు ఆకాశమున ఎగురుచున్నవి.
6. దక్షిణపు గాలి మిక్కిలి హితమైనది.
7. వర్షముతో కూడిన గాలి 'ఝంఝూవాతము' అని చెప్పబడును.
8. వాయువు అగ్నికి మిత్రము.
9. వాయుదేవా! నమస్కారము.
10. నీవే ప్రత్యక్ష బ్రహ్మముగా ఉన్నావు.

3. अग्निः

1. अग्निः प्रत्यक्षदेवता ।
2. अग्निः देवानां दूतः ।
3. अग्निः यज्ञेषु देवेभ्यः हव्यं वहति ।
4. अतः 'हव्यवाट्' इति तस्य नाम ।
5. अग्निः काष्ठं दहति ।
6. अग्निना अन्नं पच्यते ।
7. उदरे वर्तमानः अग्निः 'जाठराग्निः' ।
8. समुद्रान्तर्वर्ती अग्निः 'वडवाग्निः' ।
9. वनं दहन् अग्निः 'दावाग्निः' ।
10. अग्निं जनाः पूजयन्ति ।

4. जलम्

1. जीवनाय जलं प्रधानभूतम् ।
2. कूपाः, नद्यः, तटाकाः, पल्वलानि, समुद्राः एते जलाशयाः ।
3. समुद्रजलं क्षारं भवति ।
4. वर्षजलं मधुरं भवति ।
5. समुद्रजले नौकाः, नावश्च गच्छन्ति ।
6. कासुचित् महानदीषु च नौकाः संचरन्ति ।
7. सूर्यः स्वकिरणैः समुद्रजलं गृह्णाति ।
8. तत् जलं मेघरूपं धरति ।
9. मेघाः मधुरं जलं वर्षन्ति ।
10. जलं कृषये उपयुज्यते ।

అగ్ని

1. అగ్ని ప్రత్యక్ష దేవత.
2. అతడు దేవతల దూత.
3. యజ్ఞములలో హవిస్సును దేవతలకై తీసుకొని వెళ్ళుచున్నాడు.
4. అందువలన. 'హవ్యవాట్' అని అతనికి పేరు.
5. నిప్పు కట్టెలను కాల్చుచున్నది.
6. అగ్నిచేత అన్నము వండబడుచున్నది.
7. కడుపులో ఉన్న అగ్ని 'జాఠరాగ్ని'.
8. సముద్రములోని అగ్ని 'వడవాగ్ని'.
9. అడవిని కాల్చెడు అగ్ని 'దావాగ్ని'.
10. అగ్నిదేవుని జనులు పూజించుచున్నారు.

నీరు

1. జీవించి యుండుటకు నీరు ప్రధానము
2. బావులు, నదులు. తటాకములు. గుంటలు, సముద్రములు ఇవి జలాశయములు.
3. సముద్ర జలము ఉప్పగా యుండును.
4. వర్ష జలము ఇంపుగా నుండును.
5. సముద్రములో ఓడలు, పడవలు తిరుగుచున్నవి.
6. కొన్ని మహానదులలో ఓడలు తిరుగుచున్నవి.
7. సూర్యుడు తన కిరణముల ద్వారా సముద్ర జలమును గ్రహించును.
8. ఆ జలము మేఘరూపమును ధరించును.
9. మేఘములు తియ్యని నీటిని వర్షించును.
10. ఆ నీరు కృషికి ఉపయోగించును.

भूमिः

1. अयं भूलोकः ।
2. भूमौ जनाः अन्ये प्राणिनः च वसन्ति ।
3. भूमौ वृक्षाः, धान्यानि च रोहन्ति ।
4. भूमेः 'पृथिवी' इति नामान्तरम् ।
5. भूमेः परिमाणं स्वल्पम् ।
6. जलस्य परिमाणं अधिकम् ।
7. भूमेः आकर्षणशक्तिः अस्ति ।
8. भूमिः अस्माकं माता ।
9. भूमिः अस्मान् पोषयति ।
10. सा विष्णोः पत्नी इति वेदाः वदन्ति ।
11. भूमौ बहवः देशाः वर्तन्ते ।
12. प्रतिदेशं कोटिशः जनाः निवसन्ति ।
13. ते सर्वे अपि सोदराः ।
14. भूमेः अन्तः रत्नानि सन्ति ।
15. अतः तस्याः 'रत्नगर्भा' इति नाम ।
16. भूमिः सम्पदां स्थानम् ।
17. तस्मात् तस्याः 'वसुन्धरा' इति च नाम ।
18. नमः पृथिव्यै ।

భూమి

1. ఇది భూలోకము.
2. భూమిమీద జనులు, ఇతర ప్రాణులు నివసించు చున్నారు.
3. భూమిపై వృక్షములు, ధాన్యములు మొలకెత్తుచున్నవి.
4. భూమికి 'పృథివి' అని వేఱొక పేరు.
5. భూమియొక్క పరిమాణము స్వల్పము.
6. జలముయొక్క పరిమాణము అధికము.
7. భూమికి ఆకర్షణ శక్తి ఉన్నది.
8. భూమి మనకు తల్లి.
9. భూమి మనలను పోషించుచున్నది.
10. ఆమె 'విష్ణుపత్ని' అని వేదములు పలుకుచున్నవి.
11. భూమి మీద పెక్కు దేశములున్నవి.
12. ప్రతిదేశమందును కోట్లకొలది జనులు నివసించుచున్నారు.
13. వారు అందఱును సోదరులు.
14. భూమి లోపల రత్నములు ఉన్నవి.
15. అందుచేత 'రత్నగర్భ' అని దానికి పేరు.
16. భూమి సంపదలకు ఉనికిపట్టు.
17. అందువలన దానికి 'వసుంధర' అని కూడా పేరు.
18. భూదేవికి నమస్కారము.

धेनुः

1. धेनुः ग्राम्यः पशुः ।
2. धेनुः मधुरं दुग्धं ददाति ।
3. सा तृणं, घासं च भक्षयति ।
4. धेनोः दुग्धं दधि भवति ।
5. दधि मथित्वा तक्रं साधयन्ति ।
6. दध्नः नवनीतं जायते ।
7. नवनीतात् घृतं भवति ।
8. धेनोः क्षीरं, दधि, तक्रं, घृतं च पथ्यानि भवन्ति ।
9. भारतदेशे जनैः धेनुः पूज्यते ।
10. धेनोः द्वे शृङ्गे वर्तेते ।
11. तस्याः एकं दीर्घं पुच्छं अस्ति ।
12. तस्याः चत्वारः पादाः सन्ति ।
13. धेनवः शुक्लाः, श्यामाः, रक्ताश्च भवन्ति ।
14. शिशूनां रुग्णानां च धेनुदुग्धं हितं भवति ।
15. धेनोः परिपालनं क्षेमाय भवति ।

ఆవు

1. ఆవు గ్రామ పశువు.
2. ఆవు తియ్యని పాలను ఇచ్చుచున్నది.
3. అది పచ్చిగడ్డిని, ఎండుగడ్డిని తినుచున్నది.
4. ఆవుపాలు పెరుగు అగుచున్నది.
5. పెరుగును చిలికి మజ్జిగ తయారు చేయుచున్నారు.
6. పెరుగునుండి వెన్న వచ్చుచున్నది.
7. వెన్ననుండి నెయ్యి వచ్చుచున్నది.
8. ఆవు పాలు, మజ్జిగ, నేయి ఇవన్నియు హితమైనవి.
9. భారత దేశములో జనులచే ఆవు పూజింప బడుచున్నది.
10. ఆవుకు రెండు కొమ్ములున్నవి.
11. దానికి ఒక పొడుగైన తోక ఉన్నది.
12. దానికి నాల్గు కాళ్ళు ఉన్నవి.
13. ఆవులు తెల్లగాను, నల్లగాను, ఎఱ్ఱగాను ఉండును.
14. బిడ్డలకును రోగిష్ఠులకును ఆవుపాలు హితమైనది.
15. ఆవును పోషించిన క్షేమము కలుగును.

కథలు

1. मण्डूकः मूषिकश्च

1. कस्मिंश्चित् तटाके कोऽपि मण्डूकः अवर्तत ।
2. तस्य तटाकस्य तीरे कश्चन मूषिकः वसति स्म ।
3. कालक्रमेण मण्डूकः मूषिकश्च मित्रे अभवताम् ।
4. कदाचित् मूषिकः तटाके प्लवनं ऐच्छत् ।
5. किन्तु, सः प्लवनं न जानाति ।
6. अतः, तौ आलोच्य रज्ज्वा स्वपादौ अबध्नीताम् ।
7. मण्डूकः जले उत्प्लुत्य इतस्ततः प्लवते स्म ।
8. तत्पादबद्धः मूषिकः अपि तेन सह जले चरति स्म ।
9. इत्थं तौ चिराय जले प्लवनसुखं अन्वभवताम् ।
10. तस्मिन् समये कश्चित् गृध्रः आकाशे डयते स्म ।
11. सः जलोपरि प्लवमानं मूषिकं अपश्यत् ।
12. सः झडिति स्वपादाभ्यां तं अगृह्णात् ।
13. हन्त! मूषिकेन सह तत्पादबद्धः मण्डूकोऽपि लम्बते स्म ।
14. गृध्रः मण्डूकमूषिकौ प्राप्य तुष्टः तौ अभक्षयत् ।
15. स्थलवासी मूषिकः जलवासिना मण्डूकेन सह मैत्रीं अकरोत् ।
16. तेन उभावपि सहैव मृत्युं प्राप्तवन्तौ ।
17. अतः समयोरेव मैत्री शोभते ।

1. ఒక తటాకములో ఒకానొక కప్ప ఉండినది.
2. ఆ తటాక తీరములో ఒక ఎలుక నివసించు చుండెను
3. కాలక్రమమున కప్పయు ఎలుకయు స్నేహితులయినవి.
4. ఒక సమయమున ఎలుక తటాకములో ఈత కొట్టవలెనని తలచినది.
5. కాని, అది ఈత కొట్టట నెఱుగదు.
6. అందువలన, అవి రెండును ఆలోచించి దారముతో తమ పాదములను చేర్చి కట్టుకొనినవి.
7. కప్ప నీటిలో దూకి ఇటు అటు ఈత కొట్టినది.
8. దాని కాళ్ళకు కట్టుకొనిన ఎలుక కూడ దానితో నీటిపై తిరుగుచుండెను.
9. ఈ విధముగా అవి చాలా కాలము ఈదుటలోని ఆనందమును అనుభవించినవి.
10. ఆ సమయమున ఒక గ్రద్ద ఆకాశముపై ఎగురు చుండెను.
11. అది నీటిపై ఈదుచున్న ఎలుకను చూచెను.
12. అది త్వరలో తన పాదములతో దానిని పట్టుకొనెను.
13. పాపం! ఎలుకతోబాటు దాని కాళ్ళకు కట్టుకొన్న కప్ప కూడా వ్రేలాడు చుండినది.
14. గ్రద్ద కప్పను, ఎలుకను పొంది ఆనందించి, వాటిని భక్షించినది
15. భూవాసియైన ఎలుక జలవాసియైన కప్పతో స్నేహము చేసినది.
16. అందుచేత రెండును ఒకే సమయములో మరణమును పొందినవి.
17. కాబట్టి సమమైన వారిద్దరికే స్నేహము శోభించును.

2. संघे शक्तिः

1. कस्यचित् वृद्धस्य चत्वारः पुत्राः आसन् ।
2. ते सदा परस्परं कलहायमाना आसन् ।
3. बहुधा प्रयतमानोऽपि सः वृद्धः तेषु परस्परप्रीतिं कल्पयितुं शक्तः न अभवत् ।
4. कदाचित् सः वृद्धः मरणतल्पे अवर्तत ।
5. पुत्राः सर्वे तत्तल्पस्य परिसरे आसन् ।
6. वृद्धः तेषु कंचित् आहूय 'काष्ठबन्धं एकं आनय' इति आज्ञापयत् ।
7. सः तथैव काष्ठबन्धमेकं आहरत् ।
8. वृद्धः पुत्रेषु एकैकं आहूय, "काष्ठबन्धं एनं भञ्जय" इत्युवाच ।
9. किन्तु कोपि तं भञ्जयितुं न अशक्नोत् ।
10. ततः सः वृद्धः, 'तं काष्ठबन्धं उन्मुच्य एकैकं काष्ठं भञ्जयत' इत्यवोचत् ।
11. तेषु एकैकोपि एकैकं काष्ठमादाय क्षिप्रं, विना श्रमेण अभञ्जयत् ।
12. तदा वृद्धः अवदत्, 'पुत्राः! एकैकं काष्ठं युष्माभिः सुलभतया भग्नम्; न काष्ठबन्धः ।
13. अतः यूयं सदा संघीभवत । तदा न कोऽपि युष्मान् बाधेत" इति ।
14. एवं संघे शक्तिं तेभ्यः अबोधयत् ।

సంఘ శక్తి

1. ఒకః వృద్ధునికి నలుగురు కుమారులు ఉండిరి.
2. వారు సదా ఒకరితో నొకరు జగడమాడుచుండిరి.
3. పెక్కు విధముల ప్రయత్నించియు ఆ వృద్ధుడు వారిమధ్య అన్యోన్య భావమును కలిగించలేకపోయెను.
4. ఒక సమయమున ఆ వృద్ధుడు మరణావస్థలో ఉండెను.
5. పుత్రులు అందఱు ఆ పడక దగ్గర చేరిరి.
6. వృద్ధుడు వారిలో ఒకనిని పిలిచి, 'కట్టెలమోపు నొకదానిని తెమ్ము' అని ఆజ్ఞాపించెను.
7. అతడు అట్లే ఒక కట్టెలమోపును తెచ్చెను.
8. వృద్ధుడు పుత్రులలో ఒక్కొక్కనిగా పిలచి, 'ఈ కట్టెలమోపును విరుచుము' అని పలికెను.
9. అయితే, ఎవరును దానిని విరుచలేకపోయెను.
10. పిదప, ఆ వృద్ధుడు, 'ఆ కట్టెలమోపును విప్పి ఒక్కొక్క కట్టెను విరుచుడు' అని చెప్పెను.
11. వారిలో ఒక్కొక్కడును ఒక్కొక్క కట్టెను తీసుకొని త్వరలో, శ్రమ లేకుండా విరిచివేసెను.
12. అప్పుడు వృద్ధుడు చెప్పెను, 'కుమారులారా! ఒక్కొక్క కట్టెయు మీచే సులభముగా విరుచబడినది, కాని కట్టెలమోపును కాదుకదా'
13. "అందువలన మీరు సదా సంఘీభావముతో ఉండుడు, అప్పుడు మిమ్ము ఎవడును బాధపెట్ట లేడు."
14. ఈ విధముగా సంఘశక్తిని వారికి బోధించెను.

సంభాషణము

सम्भाषणम् (अंगानि उद्दिश्य)

प्रश्नः—इदं किम् ?
ప్ర: ఇది ఏమి ?

उत्तरम्ः—इदं मम शरीरम् ।
స: ఇది నా శరీరము

प्रः शरीरस्य भागाः के ?
ప్ర: శరీర భాగములు ఏవి ?

उः शरीरस्य भागाः शिरः, कण्ठः, उरः, उदरं, हस्तौ, पादौ, अङ्गुलयः इत्यादयः ।
స: శరీర భాగములు తల, మెడ, రొమ్ము, కడుపు, చేతులు, రెండు పాదములు, వ్రేళ్లు మొదలైనవి.

प्रः तव शिरसि किं किं वर्तते ?
ప్ర: నీ తలలో ఏవేవి ఉన్నవి ?

उः मम शिरसि द्वे नेत्रे, द्वौ कर्णौ, एका नासिका, मुखं, जिह्वा, दन्ताः एवमादयः वर्तन्ते ।
స: నా తలలో రెండు కండ్లు, రెండు చెవులు, ఒక ముక్కు, నోరు, నాలుక, పండ్లు వంటివి ఉన్నవి.

प्रः त्वं नेत्राभ्यां किं करोषि ?
ప్ర: నీవు కండ్లతో ఏమి చేయుచున్నావు ?

उः अहं नेत्राभ्यां पश्यामि ।
స: నేను కండ్లతో చూచుచున్నాను.

प्रः त्वं कर्णाभ्यां किं करोषि ?
ప్ర: నీవు చెవులతో ఏమి చేయుచున్నావు ?

उः अहं कर्णाभ्यां शृणोमि ।
స: నేను చెవులతో వినుచున్నాను.

प्रः त्वं नासिकया किं करोषि ?
ప్ర: నీవు ముక్కుతో ఏమి చేయుచున్నావు ?

उः अहं नासिकया जिघ्रामि ।
స: నేను ముక్కుతో వాసన చూచుచున్నాను.

प्रः त्वं वदनेन किं करोषि ?
ప్ర: నీవు నోటితో ఏమి చేయుచున్నావు ?

उः अहं वदनेन अन्नं भक्षयामि ।
స: నేను నోటితో అన్నమును తినుచున్నాను.

प्रः त्वं जिह्वया किं करोषि ?
ప్ర: నీవు నాలుకతో ఏమి చేయుచున్నావు ?

उः अहं जिह्वया रसयामि ।
స: నేను నాలుకతో రుచి చూచుచున్నాను.

प्रः त्वं दन्तैः किं करोषि ?
ప్ర: నీవు పళ్లతో ఏమి చేయుచున్నావు ?

उः अहं दन्तैः चर्वयामि ।
న : నేను పళ్లతో నమలుచున్నాను.

प्रः त्वं पादाभ्यां किं करोषि ?
ప్ర : నీవు పాదములతో ఏమి చేయుచున్నావు ?

उः अहं पादाभ्यां चरामि ।
న : నేను పాదములతో నడచుచున్నాను

प्रः त्वं हस्ताभ्यां किं करोषि ?
ప్ర : నీవు చేతులతో ఏమి చేయుచున్నావు ?

उः अहं हस्ताभ्यां वस्तूनि गृह्णामि ।
న : నేను చేతులతో వస్తువులను పట్టుకొనుచున్నాను

प्रः त्वं अङ्गुलीभिः किं करोषि ?
ప్ర : నీవు వ్రేళ్లతో ఏమి చేయుచున్నావు ?

उः अहं अङ्गुलीभिः गणयामि ।
న : నేను వ్రేళ్లతో లెక్కపెట్టుచున్నాను

प्रः कण्ठः कुत्र वर्तते ?
ప్ర : మెడ ఎక్కడ ఉన్నది ?

उः कण्ठः शिरसः अधस्तात वर्तते ।
న : మెడ తలకు క్రింద ఉన్నది

प्रः कण्ठस्य अधस्तात किं किं वर्तते ?
ప్ర : మెడక్రింద ఏమేమి ఉన్నది ?

उः कण्ठस्य अधस्तात उरः, उदरं, हस्तौ, पादौ एते वर्तन्ते ।
న : మెడక్రింద రొమ్ము, కడుపు, చేతులు, పాదములు ఇవి ఉన్నవి

ఆట స్థలము

क्रीडाङ्गणम्

प्रश्नः—इदं किम् ?
ప్ర : ఇది ఏమి ?

उत्तरम्—इदं क्रीडाङ्गणम ।
న ; ఇది ఆట స్థలము

प्रः क्रीडाङ्गणे बालाः किं कुर्वन्ति ?
ప్ర : ఆటస్థలములో బాలురు ఏమి చేయుచున్నారు ?

उः क्रीडाङ्गणे बालाः क्रीडन्ति ।
న : ఆటస్థలములో బాలురు ఆడుచున్నారు

प्रः बालाः कथं क्रीडन्ति ?
ప్ర : బాలురు ఎట్లు ఆడుచున్నారు ?

उः बालाः कन्दुकैः क्रीडन्ति ।
న : బాలురు బంతులతో ఆడుచున్నారు

प्रः सः बालः किं करोति ?
ప్ర : ఆ బాలుడు ఏమి చేయుచున్నాడు ?

उः सः बालः वक्रदण्डेन कन्दुकं ताडयति ।
వ : ఆ బాలుడు బ్యాటుతో బంతిని కొట్టుచున్నాడు.

प्रः अन्यः किं करोति ?
ప్ర : మఱియొకడు ఏమి చేయుచున్నాడు ?

उः अन्यः स्वदण्डेन कन्दुकं प्रतिरुणद्धि ।
వ : మఱియొకడు తన కర్రతో బంతిని అడ్డగించుచున్నాడు

प्रः अहो ! इदानीं किं आसीत् ?
ప్ర : అరెరె ! ఇప్పుడు ఏమైనది ?

उः कन्दुकः उभौ अपि वञ्चयित्वा धावितः ।
వ : బంతి ఇద్దరిని ఏమార్చి పరుగిడిపోయినది.

प्रः अयं अपरः कुतो धावति ?
ప్ర : ఇంకొకడు ఎందుకు పరుగిడుచున్నాడు ?

उः अय कन्दुकं ग्रहीतुं धावति ।
వ : ఇతడు చెండును పట్టుకొనుటకు పరుగిడుచున్నాడు

प्रः कुतः सर्वे बालाः करतालं कुर्वन्ति ?
ప్ర : ఎందులకు అందరు బాలురు చేతులు తట్టుచున్నారు ?

उः अयमपि कन्दुक अगृहीत्वा पतितः। अतः सर्वे हसन्ति, करतालं कुर्वन्ति च ।
వ : ఇతడు కూడా బంతిని పట్టకుండా పడిపోయెను. అందుచేత అందరు నవ్వుచున్నారు. చేతులు తట్టుచున్నారు కూడా.

సూర్యుడు

सूर्यः

सुतः- तात ! सूर्यः कस्यां दिशि उदेति ?
కుమారుడు : తండ్రీ ! సూర్యుడు ఏ దిక్కులో ఉదయించును ?

तातः- बाल ! सूर्यः प्राच्यां दिशि उदेति ।
తండ్రి : బాలుడా ! సూర్యుడు తూర్పు దిక్కున ఉదయించును.

सुतः- कस्यां दिशि अस्तं गच्छति ?
కు : అతడు ఏ దిక్కులో అస్తమించును ?

तातः- सः प्रतीच्यां दिशि अस्तं गच्छति ।
త : అతడు పడమటి దిక్కులో అస్తమించును

सुतः- सूर्येण अस्माकं किं प्रयोजनम् ?
కు : సూర్యుని చేత మనకు ఏమి ప్రయోజనము ?

तातः- सूर्यः अस्माकं प्रकाशं, उष्णं च यच्छति ।
తం : సూర్యుడు మనకు వెలుతురును, వేడిని ఇచ్చుచున్నాడు.

सुतः- सूर्यप्रकाशेन किं भवति ?
కు : సూర్యుని వెలుతురుచేత ఏమి అగును ?

तातः- सूर्यप्रकाशेन अन्धकारः नश्यति ।
తం ; సూర్యుని వెలుతురుచే చీకటి పోవును

सुतः- सूर्यस्य उष्णः किं करोति ?

కు: సూర్యుని వేడి ఏమి చేయును ?

तातः- सूर्यस्य उष्णः प्राणिनः रक्षति। किंच सूर्यः उष्णकिरणैः
मेघान् जनयति ।

తం: సూర్యుని వేడి ప్రాణులను కాపాడును. మఱియు, సూర్యుడు ఉష్ణ కిరణములచే మేఘములను పుట్టించుచున్నాడు

सुतः- सूर्यदेवं कुतः जनाः पूजयन्ति ?

కు: సూర్యదేవుని ఎందుకు జనులు పూజించుచున్నారు ?

तातः- सूर्यः ग्रहाणां अधिपः। अपि च स्वकिरणैः लोकान्
रक्षति। अतः जनाः तं पूजयन्ति ।

తం: సూర్యుడు గ్రహములకు నాయకుడు. గాక, తన కిరణములచే లోకములను రక్షించుచున్నాడు. అందువలన జనులు అతనిని పూజించుచున్నారు.

उभावपिः- दिनाधिपतये नमः

ఇద్దరును: దినాధిపతికి నమస్కారము

సూర్యుని నామములు కొన్ని :—

"आदित्यः, सविता, सूर्यः,
खगः, पूषा, गभस्तिमान् ।
सुवर्णसदृशः, भानुः,
हिरण्यरेताः, दिवाकरः ॥

కొన్ని నీతి శ్లోకములు

नीतिश्लोकाः

విద్యాభ్యాసము

विद्या ददाति विनयं विनयाद् याति पात्रताम् ।
पात्रत्वाद् धनमाप्नोति धनाद् धर्मं ततः सुखम् ॥

విద్య వినయమునిచ్చును; వినయము వలన సత్పాత్రుడగును; సత్పాత్రతవలన ధనమును, ధనమువలన ధర్మమును, ధర్మమువలన సుఖమును పొందును.

सुखार्थी चेत् त्यजेद् विद्यां विद्यार्थी चेत् त्यजेत् सुखम् ।
सुखार्थिनः कुतो विद्या कुतो विद्यार्थिनः सुखम् ॥

నీవు సుఖమును కోరు వాడవైనచో చదువును వదలిపెట్టుము. చదువును కోరువాడవైనచో సుఖమును వదలిపెట్టుము. సుఖమును కోరు వానికి చదువెట్లు వచ్చును? చదువును కోరువానికి సుఖ మెట్లుండును?

आचार्यात् पादमादत्ते पादं शिष्यः स्वमेधया ।
पादं सब्रह्मचारिभ्यः पादं कालक्रमेण च ॥

శిష్యుడు ఆచార్యునివలన తన విద్యలో పాతిక భాగము నేర్చుకొనును. పాతిక భాగము తన బుద్ధి చాతుర్యముతోను, మఱియొక భాగమును

సహాధ్యాయులవలనను, నాల్గవ భాగమును కాలక్రమంగాను నేర్చుకొనును. ఇట్లు నేర్చి పూర్తి విద్యావంతుడగును.

विद्वत्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥

పాండిత్యము, రాజరికము ఇవి ఎప్పుడును సమములు కావు. రాజు తన దేశమందు మాత్రమే పూజింపబడును. పండితుడన్ననో అంతటా పూజింపబడును.

దుర్జనులు

त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधु समागमम् ।
कुरु पुण्यमहोरात्रं स्मर नित्यमनित्यताम् ॥

దుష్ట సహవాసమును వదలిపెట్టుము. సాధు సహవాసమును చేయుము. రాత్రింబవళ్లు పుణ్యమును చేయుము. అన్నియు అశాశ్వతమని జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము.

दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययाऽलङ्कृतोऽपि सन् ।
मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयङ्करः ॥

దుర్జనుడు చక్కగా చదువుకొన్నవాడైనను అతనిని వదలిపెట్టవలెను. మాణిక్యము కలిగియున్నను సర్పము భయంకరమైనదే కదా

काकः कृष्णः पिकः कृष्णः को भेदः पिककाकयोः ।
वसन्तकाले सम्प्राप्ते काकः काकः पिकः पिकः ॥

కాకి నల్లనిది. కోకిలము కూడా నల్లనిది. ఈ రెంటికిని భేదమేమి ఉన్నది? వినుము. వసంత కాలము రాగా, కాకి ఏది, కోకిలము ఏది అనే విషయము తెలియును.

సత్పురుషులు

छायामन्यस्य कुर्वन्ति स्वयं तिष्ठन्ति चातपे ।
फलन्ति च परार्थेषु नात्महेतोर्महाद्रुमाः ॥

మహా వృక్షములు తాము ఎండలో నిలబడి ఇతరులకు నీడను ఇచ్చుచున్నవి. అవి ఇతరులకనియే ఫలించుచున్నవి. తమ కొఱకై కాదు.

उपकारिषु यः साधुः साधुत्वे तस्य को गुणः ।
अपकारिषु यः साधुः स साधुः सद्भिरुच्यते ॥

ఉపకారము చేసినవారి విషయమున మంచిగా ఉండినచో ఏమి గొప్ప? అపకారము చేయువారి విషయమున మంచిగా ప్రవర్తించువాడే గొప్పవాడు.

गुणवज्जनसंसर्गात् याति नीचोऽपि गौरवम् ।
पुष्पमालानुषङ्गेण सूत्रं शिरसि धार्यते ॥

గుణవంతుల చేరికవలన నీచుడు కూడా గౌరవమును పొందును. పుష్పమాల సంబంధమువలన దారము శిరస్సుపై ధరింపబడును.

धनानि जीवितं चैव परार्थे प्राज्ञ उत्सृजेत् ।
तन्निमित्तं वरं त्यागो विनाशे नियते सति ॥

బుద్ధిమంతుడు ఇతరుల క్షేమముకొఱకే తన ధనమును, జీవితమును వదలిపెట్టును. అవి రెండును నశించు స్వభావము గలవై నప్పుడు. ఇతరులకై త్యాగము చేయుట శ్రేష్ఠము గదా?

महानुभावसंसर्गः कस्य नोन्नतिकारकः ।
रथ्याम्बु जाह्नवीसङ्गात् त्रिदशैरपि वन्द्यते ॥

మహాత్ముల సహవాసము ఎవరికి మేలు చేకూర్పదు? గంగతో కలియుటవలన మురికి కాలువ నీటిని కూడా దేవతలు సయితం కొని యాడుదురు.

సదుపదేశములు

सत्यं वद
సత్యమును పలుకుము

धर्मं चर
ధర్మమును చేయుము

मातृदेवो भव
తల్లిని దైవముగా కొలుచుము

पितृदेवो भव
తండ్రిని దైవముగా కొలుచుము

आचार्यदेवो भव
గురువును దైవముగా కొలుచుము

अतिथिदेवो भव
అతిథిని దైవముగా కొలుచుము

अन्नं न निन्द्यात्
అన్నమును దూషింపకుము

श्रद्धया देयम्
శ్రద్ధతో దానము చేయవలెను

अश्रद्धया अदेयम्
అశ్రద్ధగా ఇవ్వరాదు

कर्मणि एव अधिकारः ते
కర్మ చేయుటయందే నీకు అధికారము

गौरवं प्राप्यते दानात
దానము చేయుటవలననే గౌరవము లభించును

मात्रा समं नास्ति शरीरपोषणम्
తల్లితో సమానముగా శరీరమును పోషించువారు లేరు

चिन्तासमं नास्ति शरीरशोषणम्
చింతవలె శరీరమును కృశింపజేయునది లేదు.

भार्यासमं नास्ति शरीरतोषणम्
భార్యవలె శరీరమునకు ఉత్సాహమిచ్చువారు లేరు.

विद्यासमं नास्ति शरीरभूषणम्
విద్యవలె శరీరమునకు మఱియొక ఆభరణము లేదు

परोपकाराय सतां विभूतयः
మంచివారి సొత్తు పరోపకారము కొఱకే

सन्तोषतुल्यं धनं अस्ति नान्यत्
ఆనందముతో సమమైన మఱియొక ధనము లేదు

कालः करोति कार्याणि
కాలమే కార్యముల నెఱవేర్చును.

अतिपरिचयात् अवज्ञा
ఎక్కువ పరిచయముంటే అలక్ష్యభావ మేర్పడును

अरक्षितं तिष्ठति दैवरक्षितम्
ఒకరు కాపాడని వాటిని దైవము కాపాడును

श्वः कार्यं अद्य कुर्वीत
రేపటి పని ఈ దినమే చేయుము

सत्सङ्गत्वे निस्सङ्गत्वम्
మంచివారి చేరికవలన వైరాగ్యమేర్పడును

कुर्यात् आहारं प्राणसन्धारणार्थम्
బ్రతికియుండుటకు మాత్రమే భుజించవలెను

न बन्धुमध्ये धनहीनजीवनम्
పేదరికమున, బంధువుల మధ్య ఉండరాదు

न वदति सुजनः करोत्येव
మంచివాడు చెప్పడు: చేసితీరును

किं जीवितेन पुरुषस्य निरक्षरेण
చదువులేని జీవితము వ్యర్థము

गतानुगतिको लोकः
ముందున్నవారిని అనుసరించును లోకము

विधिरहो बलवानिति मे मतिः
విధియే శక్తికలదని నేననుకొందును

दुःखिते कुरु दयाम्
దుఃఖించువారిపై కరుణ చూపుము

सततं वाग्भूषणं भूषणम्
వాక్చాతుర్యమే మనిషికి ఆభరణము

विद्याविहीनः पशुः
విద్యలేనివాడు పశువు

लोकाः समस्ताः सुखिनो भवन्तु
లోకులెల్లరు సుఖింతురుగాక।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु
ఎల్లవారును క్షేమమందు కొనెదరు గాక।

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः
ఓం. శాంతి. శాన్తి. శాన్తి.

ఆకారానుక్రమణిక

అచ్చట	तत्र	తత్ర
అదిగాక	किञ्च, अपिच	కించ. అపిచ
అనేకులు	अनेके, बहवः	అనేకే. బహవః
అంతట	सर्वत्र	సర్వత్ర
అందము	सौन्दर्यं, चारुता	సౌందర్యం. చారుతా
అందువలన	अतः, तस्मात्	అతః. తస్మాత్
అప్పుడు	तदा, तत्समये	తదా. తత్సమయే
అట్లయినను	तथापि	తథాపి
అంతయు. అన్నియు	सर्वं, सकलं	సర్వం. సకలం
అంధుడు	अन्धः	అంధః
అలసట	श्रमः	శ్రమః
అసూయ	अक्षमा, असूया	అక్షమా. అసూయా
ఆకలి	क्षुत्, बुभुक्षा	క్షుత్. బుభుక్షా
ఆకు	पर्णः, पत्रं	పర్ణః. పత్రం
ఆట	क्रीडा	క్రీడా
ఆనకట్ట	सेतुः	సేతుః
ఆ రోజు	तस्मिन्दिने	తస్మిన్దినే
ఇక్కడ	अत्र	అత్ర
ఇట్లు	एवं, इत्थं	ఏవం. ఇత్థం
ఇల్లు	गृहं, भवनं	గృహం. భవనం
ఇప్పుడు	अधुना	అధునా

ఇసుక	सिकता	సికతా
ఈ దినము	अद्य	అద్య
ఎండ	आतपः	ఆతపః
ఎండిన	शुष्कः	శుష్కః
ఎదుట	पुरतः, पुरः	పురతః, పురః
ఎట్లు?	कथं	కథం
ఎప్పుడు?	कदा	కదా
ఓర్పు	क्षमा	క్షమా
ఎల్లప్పుడు	सदा, सर्वदा	సదా, సర్వదా
ఐతే	किन्तु, तु, परन्तु	కింతు, తు, పరంతు
ఔను	आम्, बाढं	ఆం, బాఢం
ఒప్పుకొనుట	अङ्गीकारः	అంగీకారః
ఒకానొకడు	कश्चित्	కశ్చిత్
ఒడ్డు	तीरं	తీరం
కన్నీరు	अश्रु	అశ్రు
కప్ప	मण्डूकः	మండూకః
కర్ర	दण्डः	దండః
కఱవు	क्षामः	క్షామః
కలిసి	मिलित्वा	మిలిత్వా
కుండ	घटः	ఘటః
కుప్ప	राशिः	రాశిః
కుమారుడు	पुत्रः, सुतः	పుత్రః, సుతః
కొట్టుట	ताडनं	తాడనం

కొంగ	बकः	బకః
కొంచము	किञ्चित्	కించిత్
కొన్ని	कतिचन	కతిచన
కొన	अग्रं	అగ్రం
కోట	दुर्गं	దుర్గం
కొండ	पर्वतः	పర్వతః
గట్టిగా	उच्चैः	ఉచ్చైః
గడ్డి	तृणम्	తృణం
గాలి	वायुः, वातः	వాయుః, వాతః
గుర్తు	चिह्नम्	చిహ్నం
గుడిశె	उटजः	ఉటజః
గూడు	पञ्जरः	పంజరః
గొంతుక	कण्ठध्वनिः	కంఠధ్వనిః
గొడుగు	छत्रं	ఛత్రం
గౌరవము	मानः, गौरवं	మానః, గౌరవం
చాకలి	रजकः	రజకః
చాప	कटः	కటః
చాలును	अलं	అలం
చిగురు	पल्लवः	పల్లవః
చుక్క (నీటి)	बिन्दुः	బిందుః
చుట్టును	परितः	పరితః
చూపు	दृष्टिः	దృష్టిః

చెట్టు	वृक्षः	వృక్షః
చేటు	अनिष्टं	అనిష్టం
చేయి	हस्तः, करः	హస్తః, కరః
తరగతి	कक्ष्या	కక్ష్య
తగిన	उचित, अर्ह	ఉచిత, అర్హ
తరువాత	अनन्तरं	అనంతరం
తఱచు	प्रायः	ప్రాయః
తప్పు	अपराधः	అపరాధః
తలవని తలంపుగా	यदृच्छया	యదృచ్ఛయా
తలిదండ్రులు	पितरौ	పితరౌ
తాటియాకు	तालपत्रं	తాళపత్రం
తామర	कमलं, पद्मं	కమలం, పద్మం
తామసముగా	विलम्ब्य	విలంబ్య
తీగ	लता	లతా
తేనె	मधु	మధు
తేలు	वृश्चिकः	వృశ్చికః
తోక	पुच्छं	పుచ్ఛం
తోట	उद्यानं	ఉద్యానం
తోడేలు	वृकः	వృకః
త్వరలో	अचिरात्	అచిరాత్
త్రాడు	रज्जुः, सूत्र	రజ్జుః, సూత్రం
దట్టమైన	निबिडं	నిబిడం

దుమ్ము	धूलिः	ధూళిః
దూది	कार्पासः	కార్పాసః
దప్పి	पिपासा	పిపాసా
దొంగ	चोरः	చోరః
దొంగతనము	चौर्यं	చౌర్యం
ధనము	अर्थः, धनं	అర్థః, ధనం
నమ్మకము	विश्वासः	విశ్వాసః
నక్క	शृगालः	శృగాలః
నవ్వు	हासः	హాసః
నౌకరు	सेवकः, भृत्यः	సేవకః, భృత్యః
నిన్న	ह्यः	హ్యః
పడక	शयनं	శయనం
పడవ	नौका	నౌకా
పలుమారు	असकृत्	అసకృత్
పాట	गीतं	గీతం
పాము	सर्पः	సర్పః
పావురము	कपोतः	కపోతః
పిల్లి	बिडालः	బిడాలః
పుట్ట	वल्मीकः	వల్మీకః
పూర్వము	पुरा, पूर्वं	పురా, పూర్వం
పెద్ద	महान्, महत्	మహాన్, మహత్
పేరు	नाम	నామ

పేరాశ	लोभः	లోభః
ప్రయత్నము	उद्यमः, प्रयत्नः	ఉద్యమః, ప్రయత్నః
పైన	उपरि	ఉపరి
పొగ	धूमः	ధూమః
బాణము	शरः, बाणः	శరః, బాణః
బావి	कूपः	కూపః
బాటసారి	पान्थः, पथिकः	పాంథః, పథికః
బ్రతుకు	जीवनं	జీవనం
భయపడినవాడు	भीतः	భీతః
మంచు	हिमम्	హిమం
మరల	पुनः	పునః
మఱియొకడు	अन्यः, अपरः	అన్యః, అపరః
మిక్కిలి	अतीव	అతీవ
మిగిలినది	शेषः	శేషః
ముసలివాడు	वृद्धः	వృద్ధః
ముసలమ్మ	वृद्धा	వృద్ధా
మూఢుడు	मूढः, जडः	మూఢః, జడః
మెడ	कण्ठः	కంఠః
మెఱుపు	विद्युत्	విద్యుత్
మెల్లగా	शनैः	శనైః
మేక	मेषः	మేషః
పనుము	शुल्कं	శుల్కం

రేపు	श्वः	శ్వః
రాయి	शिला, पाषाणः	శిలా, పాషాణః
వంట	पाकः	పాకః
వంతెన	सेतुः	సేతుః
వయసు	वयः	వయః
వెంటనే	सत्वरं, सहसा	సత్వరం, సహసా
వెన్నెల	ज्योत्स्ना	జ్యోత్స్నా
వెల	मूल्यं	మూల్యం
వేడిగా	उष्णं	ఉష్ణం
వేరేచోట	अन्यत्र	అన్యత్ర
వ్యాపారి	वणिक्	వణిక్
సహోదరుడు	भ्राता, सोदरः	భ్రాతా, సోదరః
సిగ్గు	लज्जा	లజ్జా
స్నేహితుడు	मित्रं, सखा	మిత్రం, సఖా
సోమరితనము	आलस्यं	ఆలస్యం
సోమరివాడు	अलसः	అలసః
సౌఖ్యం	सौख्यं, भद्रं	సౌఖ్యం, భద్రం

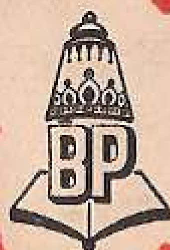
జన గణ మన

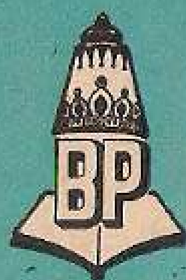
जन गण मन अधिनायक जय हे
भारत भाग्य विधाता ।
पंजाब सिन्धु गुजरात मराठा
द्राविड उत्कल वंगा ।
विन्ध्य हिमाचल यमुना गंगा
उच्चल जलधि तरंगा ।
तव शुभ नामे जाहे
तव शुभ आशिष माहे
गाये तव जय गाथा ॥
जन गण मंगल दायक जयहे
भारत भाग्य विधाता ।
जयहे जयहे जयहे
जय जय जय जयहे ॥

जय हिन्द !

"BY LANGUAGES WE ARE MANY,

BUT AS A NATION, WE ARE ONE".





Balaji Publications
Madras-600014